

ЛІТОПИС ПЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1935

Ч. 9. ВЕРЕСЕНЬ

ПЕРЕДПЛАТА **„ЛІТОПІСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“** **НА 1934 РІК**

Річна передплата 13 зл., піврічна передплата

7— зл., чвертьрічна 3·50 зл. — Ціна числа

1·20 зл. — Для членів „Червоної Калини“

чвертьрічно 3— зл.

За кордоном приймають передплату на

„Літопис Червоної Калини“ та впис членів:

в Сполучених Державах Північної Америки:

Myron Surmach, 103 Avenue A. New-Jork,

N. J. USA. — В Канаді: The Ukrainian

Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. —

В Чехословаччині: Ukrainskyj Hromadskyj

Vydavnycj Fond, Praha-Vrsovice, Brozikova

ul. c. 390. — — Конто П.К.О. ч. 410.185.

А ДРЕСА:

„ЛІТОПІС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“, ЛЬВІВ, ЗІМОРОВИЧА Ч. 20.

Почт. скр. ч. 43.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. Річник

ЧИСЛО 9

ВЕРЕСЕНЬ

1934

„ОЙ ВИДНО СЕЛО...“

DE PROFUNDIS

І жирний тук і злоті ріки й море...
І прозолоть досвітня ізза гір
Понад ланів розораних простори —
І в синю даль осінню лине зір...

Ген... срібна пряжа шовковопромінна
Летить до піль з таємної руки;
Палким вогнем горить краса нетлінна —
І в синю даль далеку йдуть думки.

З берези вділ янтар сновійно кане
На хрест стрілецький, що мов труп зогниз —
Ще рік перейде і сліду не стане...
Падуть думки безкрийлі серед нив...

Падуть думки, пече у серці рана —
Нащо нам, Господи, Твоя краса,
Як наша вся душа з гашишу п'яна,
А Ти не чуєш нас у небесах?...

Як половіють радощі й надії,
Як люд Твій мре і ржеться сатана —
Як зглухли дзвони в Київській Софії
І чаша горя випита до дна...

Комітет несення помочі полоненим стрільцям Української Армії в Белзі

Подав С. Г. на основі оповідань одної з організаторок Комітету.

Дня 15. травня 1919 р. почався загальний наступ польських військ на цілій галицькій і волинській боевій лінії. Під напором свіжих (частини ген. Галлера), кількакратно переважаючих сил противника У. Г. А. почала відступати. З відворотом частин У. Г. А. на схід, багато передових українських громадян подалося за армією. Та друге стільки залишилося на своїх місцях, надіючись — зрештою, як і тамті — на скорі успіхи У. Г. А. і її поворот. Щоби забезпечити спокій в заплілі польської армії, прийшла філя арештувань і інтерновань. Ясно — до таборів інтернованих попали найактивніші одиниці. Колиж боева лінія пересунулася далеко на схід, а згодом злучені армії У. Г. А. і У. Н. Р. розбили большевиків і пішли походом на Київ, з таборів почали поводи вертати інтерновані.

Між іншим з Белза вивезено до „Obozi jeńców i internowanych“ в Перемишлі кілька осіб з поміж жіночої молоді.

Коли вони вернули домів, в Белзі були вже полонені стрільці Української Армії, яких тут привезено на роботи в полі підчас сінокосів і жнив.

Полонених було понад сотня. Приміщено їх в жидівській божниці і бараках. Рано, кожного дня, виходили вони до праці до дворів, положених в доколичних селах. Вечером вертали до Белза на нічліг. З яких вони були частин, з яких околиць і чи між ними були старшини і підстаршини, трудно було довідатися. Передтим — таборові злидні, а тепер — тяжка праця та лихі харчі склалися на долю тих стрільців. Наслідком цього стрільці почали занепадати на тиф.

Щоби бодай в малій мірі зарадити лихові, за

ініціативсю жінок, які перебули і повернулися з таборів, в перших днях липня 1919. р. повстав в Белзі Комітет допомоги полоненим стрільцям армії. Ініціаторки бачили а навіть самі користали з допомоги такого Комітету в Перемишлі і тому найліпше знали, що і як можна допомогти тим, які опинилися за дротами.

Як було сказано, Комітет повстав з початком липня, без формального вибору проводу і сповняв своє важне завдання до кінця вересня 1919 р. Існування Комітету зголошено у команданта транспорту полонених і у команданта постерунку Комітет вів у власнім заряді кухню, де варилося харчі полоненим. Харчі спершу давали свідомі міщани Белза, а опісля і селяни доколичних сіл, як Гори, Жужеля, Жабча мурованого, Перемишлова, Виткова, Тушкова і других. В дні, коли полонені працювали, варилося густі, молочні зупи і її разом з хлібом полонені діставали ввечером, коли вернули з праці. В такі дні виходило звичайно 20 до 30 літрів молока. В неділі стрільці діставали обід (зупа, пироги або мясо). Хорі діставали чай, росіл і булки, очевидно в міру спроможности Комітету.

Українське міщанство і селянство до праці Комітету ставилося дуже прихильно і само помагало, чим лиш могло. Харчів Комітет мав все по достатком. Міщанство і селянство само зносило або коли хто ходив від Комітету, радо давало муку, кашу, солонину, набіл, мясо, ковбасу а також гроші. Це годиться підчеркнути, бо після довгої війни нікому не переливалося. Крім цього в неділі і свята свідомі міщани приходили пома-

гати ладити обід, а коли кого з Комітету стрічали на дорозі, то питали чи не треба щось допомогти.

Очевидно, що така постава загалом до праці Комітету була сіллю в очах сусідів і тому посипалися різні доноси до команданта, мовляв, Комітет порозумівається з полоненими і таке інше. Наслідки цього були приміром такі, що під час ліплення пирогів стояв вояк, щоби хто не вложив до середини яких карток.

Так Комітет опікувався полоненими стрільцями майже два місяці, доки їх не перевезено на роботу до Стай, найближчої стації залізні. Тут в них працювали ще місяць і тоді Комітет доставляв їм харчі два рази тижнево. Підводи давали міщани даром.

Коли сезон робіт в полі скінчився, стрільців

відвезли, а Комітет перестав існувати. Харчі, які остали, відвезено до Українського Горожанського Комітету у Львові, який теж опікувався полоненими.

Такий Комітет повинен був існувати в Белзі від 27. січня 1919.р. то є від дня відступу частин УГА з Белза, бо від тоді тут стало передержувано полонених і ранених стрільців Української Армії до відїзду транспорту через Угнів—Раву Руську—Белзець до Замостя, Берестя Литовського і далше. Друга справа, чи на існування Комітету в полосі боевої лінії (а через Белз цілий час, від 27. І. до 15. V. переходила боева лінія) булаб згодилася команда польських військ.

Ось вам малий образок одного із багатьох обов'язків жінок.

ТОВАРИСТВО „УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ“ ім. ПОЛК. ДМ. ВІТОВСЬКОГО У ВІННПЕГУ.

1. Сидять з ліва до права: П. Матвійчина, Д. Микитюк, секретар Т-ва, Ів. Байдак, А. С. Брик, голова Т-ва, Н. Урбанович, А. Господин, О. Любчинський.
2. Стоять, перший ряд з ліва до права: М. Клиник, П. Пазій, П. Кошівка, П. Бартошик, Г. Лазар, А. Олексюк, П. Брик.
3. Стоять, другий ряд з ліва до права: Р. Маціцькевич, В. Кацаба, Н. Оліярник, М. Васильків, А. Мізерота, С. Сивак, В. Глушак.

Арештування „москвофілів“ в Самборі 1914 року.

Написав о. Франц Габій.

Усім відомо, що в роках 1912—13—14, русофіли в Галичині не крилися зі своїми симпатіями до Росії. Вони основували бурси для хлопців та пансіони для „Русских дівичь“. Настоятелями цих пансіонів та бурс були відомі русофіли, а вчителями (-льками) були одиниці спроваджені з Росії. Впоювали вони в душі dorостаючої молоді любов до Росії та ненависть до всього, що українське.

Австрійський уряд буцімто не добачував антидержавної поведінки русофілів, давав дозволи на основання ними товариств, а потайки нотував собі їх пориви та з хвилиною вибуху війни постарався унешкідливити діяльніші одиниці з поміж них.

З вибухом світової війни 1914 р. намісництво розіслало до всіх староств списки москвофілів, яких припоручило увязнити, або взяти під поліційний нагляд. Це отворило поле нашим сусідам, що мали владу в руках, повести подвійну гру. Деякі русофіли, що були з ними в тіснішому співжиттю, тихцем довідалися про тайні припоручення намісництва та на час виїхали. Почалися арештування по містах та по селах. У першу чергу звернено увагу на священників та діяльніші одиниці з поміж русофільської інтелігенції.

Між першими увязненими в Самборі найшлися: о. Хил'як, о. Криницький, о. Л. Козаневич, п. Копистянська та ученик Л. Козаневич. Як декан увязнених священників та як душпастир своїх парохіян уважав за свій обовязок взяти їх в оборону. Старостою в Самборі був тоді людяний та культурний чоловік п. Лемпковський. На моє прохання та представлення справи, виняв він із бюрка якесь тайне письмо та покликуючись на нього сказав, що не всилі нічого зробити. Вкінці дався переконати та коли я підписав запоруку й заяву лояльності арештованих супроти австрійського ряду, випустив їх усіх на волю.

Незабаром о. А. Козаневича увязнено вдруге та привезено до Самбора. І тепер вдалося мені зробити, що староство інтернувало його на мою відповідальність у власному його домі. На другий день, знову дали мені знати, що о. Козаневича арештують. негайно пішов я і застав там австрійського жандарма, що на приказ своєї влади мав о. К. припровадити на жандармерію. На жандармерії довідався я, що сусід, жид (пекар) зробив донос на о. К., що він є російським шпигуном. По в'ясненню справи о. К. залишився на волі, конфінований даліше староством у своїй домі в Самборі. За увязненим його сином о. Е. Козаневичем парохом Страшевич, інтерв'ював я, особисто в старосамбірського старости та тільки те випросив, що не вивезли його разом із другими арештованими до Перемишля, а за-

лишили в вязниці в Старому Самборі та видали дозвіл на ріжні полекші для нього.

Других, опісля вязнених москвофілів, не придержували вже в самбірській вязниці, лише просто вивозили до Перемишля. Між цими найшлися: О. Полянська, о. Хоміцький, др. Цюк та інші. Декотрих знову москвофілів, австрійські війська при відвороті вязнили та забирали зі собою напр.: о. Береського з Корнич. Між останніми увязненими найшлося також багато українських селян, яких вязнили при відвороті війська (особливо мадяри), на підставі доносів місцевих жидів.

Тимчасом війна розгоріла на добре. Москалі в скорому темпі посувалися на Львів, а в Самборі найшлася незабаром одна з австрійських команд.

Почалися тепер вязнення діяльніших священників - українців, учителів, взагалі української інтелігенції, якою були переповнені самбірські вязниці. Ув'язнено: о. Боберського, о. Петрика, о. Мельника, о. Бордуна, мого сотрудника о. Чайківського, а о. Турянського з Городища вязнила жандармерія в Кранцбергу (Калинові) та вивезла просто до Перемишля.

До мого дому назначено австрійського майора з адютантом на мешкання. З ними часто вечорами заводив я балачку. Я розповів майорові, що саме тепер увязнено найдіяльніших українців у повіті. Сказавши це попрощав я його про раду та поміч. Дуже здивований тим майор відповів „найкраще йдіть до генерала та розкажіть йому це все. Я приготую генерала на те, що Ви завтра о год. 10 рано прийдете до нього на авдієнцію“.

Штаб цього генерала містився в будинку II-гої державної гімназії. Коли я ввійшов до будинку та повідомив дижурного підофіцера про ціль мого прибуття, побачив я коло себе двох озброєних вояків. Вони повели мене на I-ший поверх під двері генерала та на коридорі веліли мені заждати. Коло дверей стояло крісло, на яке хотів я сісти та один із вояків відозвався до мене „прошу стояти, Вам сідати не вільно, бо Ви арештований“. По хвилині відчинилися двері останньої кімнати на тому самому коридорі і звідти вийшов самбірський підпрокуратор п. Качмарчик. Він подивився на мене і збентежений завернув у кімнату, з котрої вийшов. По цім догадався я, хто є справником мого арештування, бо п. К. був моїм політичним противником, із останніх виборів. По якомусь часі вийшов генерал та гнівним піднесеним голосом звернувся до мене по німецьки:

— Ми австрійське військо найшлися тут мов у краю неприятелів, населення робить нам пакості, нищить дороги, а Ви священники замість повчити нарід, самі так поступаєте немовби були ворогами нашої держави.

У цьому місці перебив я генералові його грімкі слова:

— Пане генерале, саме в тій справі прийшов я до Вас. Ми українці є вірними та лояльними горожанами австр.-угор. держави. Ми знаємо, що охорону нашої Церкви та розвій нашої Нації завдячуємо Австрії. Ми з тривогою слухаємо, що діється та боїмося московського наїзду, який нищить нашу Церкву та Націю. Пане генерале, я сам тепер у Самборі, а рідню з остраху перед знущанням росіян вислав уже давно в гори. З яким боєм серця довелось мені почути від Вас, що саме ми українці є ворогами та зрадниками австро-угор. держави. Найкращі одиниці з посеред. укр. священства та інтелігенції, замість бути разом із своїм народом, щоби його повчати, кріпити та проводити, заповнили самбірські в'язниці. (Тут слези жалю сплили по йогому лиці).

Генерал наблизився до мене, взяв мене за рамя та сказав:

„Не плачте, отче, я Вам вірю. Прошу, підождіть“. Негайно прикликав дижурного старшину, велів йому піти до кімнати, з якої був вийшов п. підпрокуратор К. та дав йому якийсь тайний приказ. Опісля звернувся до вояків та дав їм знак, щоби віддалилися. За малу хвилинку вийшов якийсь поважний пан і чемненько приблизився до генерала. Пан генерал гостро звернувся до нього:

— Пане надраднику, ви мене зле поінформували, ви мене обманули! та тупнув на нього ногою. — Я дав приказ повязнити москвофілів, а ніяких українців. Я їм вірю, це гарні люди. Ідїть негайно до старости та скажіть йому, що я приказую всіх увязнених українців випустити на волю!

Звернувшись до мене сказав:

— Будьте такі добрі й підїть разом із ним.

Генерал зійшов зі мною з першого поверха та відпровадив мене до входових дверей. Я працюючись із генералом сказав:

— Пане генерале, будьте ласкаві, скажіть мені Ваше прїзвище, бо хочу моїм товаришам подати до відома, кому завдячують вони своє звільнення.

— Генерал Пфеффер — (пізніший командант міста Львова) була відповідь. За дверми гімназійного будинку представився мені п. надрадник „радца намесніцтва Федоровіч“.

Мов лискавкою рознеслися по Самборі слова генерала так, що заки я зі секретарем староства п. Лебїшаком дійшов до суду з увільняючим письмом, уже на зустріч мені вийшли всміхнені та вдоволені українці дякуючи за заходи коло їх звільнення. Скорим ходом розійшлася вістка про увільнення українців, по цілій околиці, а вже по полудні того самого дня приїхав до мене о. Явірський (посол до краевого сойму зі Старосамбірщини) та звідомив мене, що турчанський староста Давкша увязнив усіх діяльніших укр. священників та вчителів і прохав про поміч для них. Район цей не належав до генерала, тому я телеграфічно віднісся до намісника Коритовського

у Львові. На другий день коло 9 год. рано приїхав автом до Самбора, з припоручення намісника, староста Гобатта з якимсь своїм товаришем. Коли перевірили джерело мого звідомлення, відїхали автом негайно до Турки. На другий день повідомлено мене, що староста Давкша засуспендований, усі українці звільнені з в'язниці, а товарищ, з яким п. Гобатта був у мене, став управителем староства в Турці.

Цього не могли простити мені мої політичні „приятелі“. Задумали вони позбавити мене довіря в генерала, зробити з мене небезпечного лицеміра та як ворога держави мене увязнити. Того самого дня по полудні прийшов до мене самбірський рабін п. Левін та повідомив мене довірочно, що я буду арештований. Я негайно пішов до старости п. Лемпковського, заявив йому, що знаю про постанову мого арештування та зажадав взяти мене в опіку. Тоді п. Л. звїрився мені, що він уже на ділі старостою не є.

— Вам відомо, яка тепер політична партія при владі. Лише зі своєї сторони можу Вам обіцяти, що як довго я в Самборі, не позволю Вас арештувати, та з хвилию мого виїзду не можете тут залишитися.

За два дні п. староста Л. підводою виїхав зі Самбора, про що мене повідомив. Я мав приготовані коні та ще цього самого дня, здавши тимчасовий заряд парохії швагрові о. Л. К(озаневичеві), виїхав зі Самбора в напрямі Ст. Самбора.

У три дні пізніше москалі заняли Самбір. Я з родиною перебував в околиці Лютовиск (ліск. повіту). Тут перебував також русофіл о. Василькевич (парох Горішнього Лужка), жандармерія увязнила його та на мою запоруку його лояльності випущено його на волю.

З хвилию мого виїзду зі Самбора, в самбірській в'язниці остало лише двох русофілів п. К. і п. П(авліков). Залізниці були вже нечинні, тому спокійно ждали вони в в'язниці на прихід москалів. Коли австр. власти опустили Самбір, самі вони відчинили собі двері тюрми. Москалі обох цих панів щедро надгородили. Один став градоначальником Самбора, а другий предсідником апровізації для самбірськ. населення.

Не зважаючи на мої старання при звільненню русофілів у Самборі, довідався я пізніше, що я був предсідником якогось неіснуючого товариства „Чорна Рука“, що мало видавати австр. властям русофілів.

У Відні стрїнув я більше, як сто священників-українців, що опинилися тут по звільненню з Талергофу.

Спомини розвідчого старшини 1919-23 рр.

На Великій Україні

ВІЙСЬКОВА РОЗВІДКА Н. К. Г. А.

Написав: *І. Вислоцький.*

(Докінчення)

Для доповнення образу мушу ще згадати про те, як наші розвідчики умирали.

Жовнір в бою умирає серед своїх, пращається з близькими і товаришами, переказує дещо рідині. Хоронять відтак свої. Ранений має свою лікарську поміч.

Розвідчик гине звичайно в руках ворога, який всіма способами, звичайно дуже тяжким мученням, старається вимусити з нього зізнання. Це діється майже в кожній армії і буде діятися, бо інформації, які може дати чужий розвідчик про чужу армію, можуть бути дуже корисними, можуть зашадити багато своєї крові і життя чимало своїх борців.

Не буду тут описувати ті випадки, про які я чув від інших розвідчих старшин, а обмежуся лише на пару випадків з моєї праці, випадків, які сталися на моїх очах.

В часі наступу на Київ, коли я мав роздобути большевицьку інструкцію про способи боротьби піхоти проти танків, була можливість цю інструкцію одержати лише через напад на полеві пости і крадіж у штабів в запілля ворога та точним переглядом всієї пошти. Я мав тоді бричку, пару коней, чур-візника і 3 хлопців розвідників. По всіх поштових урядах я забирав всю кореспонденцію і відтак з розвідниками її переглядав, корисне задержував а решту палив.

Десь під Фастовом я таку кореспонденцію, забрану большевикам, перелистовував разом з розвідниками. Було се на селі — в окремій хаті. Несподівано до села вскочила большевицька кіннота. Я з чурою вискочив через вікно, розвідники без мого відома тільки що вийшли на село за мотолоком і їжею. Мій чура вхопив руч. кулемет, я карабінок і ми поза хати втікли на кладовище — з котрого дісталися в ліс. Всіх трьох розвідників зловили большевики, була це частина большевицьких військ, які пробивалися від Одеси на північ. Було це вже під вечір. В селі було досить тихо, отже я вийшов з чурою з ліса і дібрався до кладовища. Тут поміж кущі схований, побачив я, як одного з моїх розвідників (всі три були мені, на мою просьбу, приділені розвідчим старшиною одної з бригад III-ого корпусу), привела большевицька стежа 6—8 чоловіка на кладовище і тут примусили того розвідника викопати собі самому гріб. Відтак один з большевиків вистрілив до нього з боку в долішня щока, котру револьверова куля, вистрілена на 2—3 см. від тіла, розтершила цілком. В тім моменті підійшов мій чура Михайло з ручним кулеметом „Люїсом“, сипнув по большевиках, котрі прожогом розбіглися — але половина лежала убита і тяжко ранена на землі. Витягнули з гробу свого розвідника, ски-

нули туди всіх большевиків і після перевязки принесли до найближчої хати. Большевиків в селі вже не було. Розвідчик цей, 16—17 літній хлопець, гімназист, син священика десь з під Підгаєць — назвиська на жаль не памятаю — жив, говорити не міг, долішня щока була цілком розторощена. На тілі мав кілька вирізаних тризубів — улюблене большевицьке знущання. Просив папір і олівець — дістав — написав просьбу, щоби його дсбити — що таким калікою жити не може і не хоче жити. Не міг я цього зробити — хочай така прислуга не є в війні рідка і на мій погляд дуже гуманна.

В ночі, як ми всі спали, встав, тихцем дібрався до мого бравнінгу, який лежав під мою головою і застрілював. Зіставив картку з написаними словами „за Україну гину — передайте родичам, що чесно згинув“.

Другого розвідника привели селяни мені на другий день — збожеволілого від мук. Мав обрізані шаблею всі пальці на руках і розбитий ніс, вибите око. Селяни оповідали мені, що большевики того розвідника уважали за перебраного галицького старшину і хотів вимусити зізнання — а випустили, як бачили, що розвідчик збожеволів. Що пару хвилин викрикував несамовитим голосом „мамо, мамо, не дай мене“. Цей крик мені привичаєному до всякого на війні від 1914 року, причувався ще довший час. Закаженія крові коло носа докінчило муку цього розвідника, який, як по смерті показалося, був дівчиною літ 18—19. Хто це був — не довідався я, не знав цього і розвідстаршина бригади, який мені цього розвідника приділив.

Третього розвідника принесли мені також селяни. Большевики, почувши мій кулемет, з якого стріляв мій чура, думали, що наша піхота є в селі, сіли на коней і втікли зі села. Третього розвідника, звязаного примусили бігти з ними разом з кінними а за селом привязали до колоди і кинули до ріки, де найшов смерть.

Знаю ще інші випадки. Пару днів пізніше, під сел. Мотовилівкою, злапали одного нашого розвідника. Переслухував його сам начальник „Особаго Отдела“. Відтак коло стації Мотовилівка, в лісі, розібраного до гола, звязаного і привязаного шнуром до дерева, кинули до великого гнізда чорних муравлів. На це місце я дістався аж на другий день — зараз після заняття стації Мотовилівки галицьким військом — треба було бачити цього нещасного ще живого чоловіка — опухлого, покусаного муравлями, які залазили масами до очей, носа, уст, горла. Цей сам большевицький начальник „Особ. Отдела“ засік залізними дротами другого нашого розвідника до

смерти та при тій роботі так нею перейнявся, що не замітив відступу своїх частин і попався в мої руки під містом Васильковом.

Так вмирали наші розвідчики.

Ні одна армія в світі не знає полону для чужих розвідників — але ні одна не знущала так по звірськи, як большевики. Кожна армія має для розвідника одну і ту саму кару — смерть через повішення або розстріл — большевики мали десятки рафінованих способів звірських тортур.

З другим нашим ворогом розвідкою російської добровольчої армії не приходило мені на фронті стрічатися, для того її я вже не мав змоги пізнати і так добре як большевицьку. Однакж знаю добре, що проти нас, галицької армії працювала дуже енергійно, створивши окремих розвідний апарат з наших галицьких кацапів, котрі втиснулися відтак до наших частин як поворотці з полону, утікачі з придніпрянських частин і т. д. Після переходу за Збруч, вони повтікали до большевиків, в надії, що ті як москалі радо їх у себе приймуть для спільної праці над відбудовою „великої неделимої Росії“ — але гірко завелися, большевики їх майже поголовно порозстрілювали, взявши їх за наших розвідників.

Також добровольчий розвідний персонал проти Польщі складався майже виключно з галицьких кацапів завдяки їхньому знанню польської мови. Галичини, та фактичної самопосвяти для Росії. Будучи в Одесі, в канцеляріях добровольчої розвідки Коновалова, я мав змогу бачити одного разу відправу 7 кацапів-розвідників добр. армії до Польщі. Це зовсім зайво, по пьяному, хотів шеф добровольчої протипольської розвідки блиснути мені до очей, як енергійно та інтензивно вони працюють проти Польщі. Тоді показав мені ще щось 2—3 звіти одержані з Галичини, наскільки собі пригадую з Люблина і ще якогось міста. Добровольча армія приготувалася тоді до поражень з Польщею, а ми Галичани мали їм в тім ділі помагати — як мені це сказав сам Коновалов. Наскільки ми в Одесі бачили — добровольча армія була певна свого успіху.

З тим шефом протипольської добровольчої розвідки стрічався я ще 2 рази на еміграції — раз при другім моім побуті в Білгороді, в Югославії, а другий раз у Празі в Чехословаччині, коли він зробив мені візиту з проською, щоби одного ка

ПОЛЕВИЙ СУД І. КОРПУСУ У. Г. А. БЕРДИЧІВ І. І. 1919.
З правої до лівої сидять: пор.-суддя Кізь, сот.-суддя Шалинський, судовий четар Підляшецький, сот.-суддя Величковський, хор. Ярема, пор.-суддя Кук, пор.-суддя Волощак і бул. Мащурок (профес.).
Стоять: ст. дес. Матвісів, одн. десят. Пшеджимірський, хор. Філяс, хор. Раствацький, чет. Товарницький, од. дес. Грабар, сот. Величковський, заступник хорого нач. пол. суду сот.-суд. Ластовецького.

цапа-галичанина (Русенка) арештованого в таборі в Ліберці — пустити на волю. Тоді знову прийшла балачка на протипольську працю — і він предложив мені співпрацю, видячи, що у нас тоді не було жадної активної протипольської розвідки.

На закінчення опису періоду „Україна“ скажу кілька слів про хиби в організації і праці галицької розвідки. Наперед застерігаюся, що провід розвідки, то є шеф її, пор. Ковальський зробив все, що було можна зробити. Кращого організатора, кращого розвідного старшини, меткішого я в нашій армії не бачив і не знаю, та сміло тверджу; що не було.

Організаційні хиби були незалежні від пор. Р.

Присяга новобранців-гарматчиків запасної батерії в Коломиї. Грудень 1918 р.

Ковальського — а залежні виключно від уряду. Обставини чисто галицькі — а відтак тимбільше на Придніпрянщині вимагали іншої організації всеї розвідно-поліційно-жандармської служби. Розвідка мала мати більшу вільність, більшу компетенцію, але не повинна була нести тайної поліційної служби. Для цієї праці повинен був бути витворений спеціальний апарат — котрий працював би з розвідкою рука в руку а позіставляв розвідці можливість посвятити весь свій персонал — і так дуже малий — всю енергію для праці офензивної а частинно і дефензивної розвідки.

Хибою була повна ізоляція розвідки від полевої жандармерії — а ця остання повинна була мати характер більше полевої поліції з поділом на відділи кримінальний і загальний. Полева жандармерія у нас не була нічого іншого, як добірні відділи піхоти.

В праці розвідки все великою перешкодою була ця загально у галицької суспільности а тим і у резервового старшинства принята погорда для розвідки і поліції. Розвідчик був все і всюди уважаний за безхарактерну людину, що слідить за всіма. Тут багато лиха наробила ця наша галицька моральна і духовна „вищість“ над мілітаризмом, шпіцлівством і т. под., ширена особливо між молоддю. Наслідком того за австрійських часів ніхто не йшов до розвідної, поліційної і жандармської служби на старшинські місця — і в висліді наша галицька армія і наш уряд опинилися без розвідчих, поліційних і жандармських своїх спеціалістів.

В часі, коли такі свободолюбиві і культурні на роди та держави як Франція або Англія, не могли

обійтися без спеціалізовання розвідок і поліцій — у нас майже кожний інтелігент — чув погорду до поліції, був глибокого переконання, що розвідка це зайва, неморальна установа.

А загально є знаним, що „Intelligence Service“ придбала Англії більше кольтоній, підбила більше народів як англійська армія.

Наша жандармерія не була використана як слід — та годі було того й очікувати, щоби молоді 22-літні хорунжі, які не мали не то теоретичного або практичного фахового знання, але навіть загального життєвого досвіду, могли провадити в конструктивній праці (—якої не знали —) старих жандармів літ 35—45, майже посирілих в жандармській службі. На цю тему я чув від наших жандармів чимало жалів і болів. Ті молоді хорунжі, звичайно протекційні діти, дуже часто хорунжими іменовані аж українською владою — досить часто поводитися зі старими жандармами, як з рекрутами.

З тими хорунжими розвідчий старшина не міг, і в випадку конечної потреби, ніколи договоритися — на тім терпіла лише праця і діло не лише жандармерії, але в великій мірі і розвідки.

Наші вищі урядовці і дипломати були новиками в організації державного апарату — не надавали значіння розвідці — не витворили, себто не дали можности витворити сильний розвідчий і дефензивний апарат — на Україні а й відтак на еміграції, коли большевицька пропаганда зжирала нашу еміграцію і інтелігенцію, та коли зі сторони большевиків йшли повною парою енергійні приготування до організації і викликання червоного повстання в Галичині.

Голубячий приятель

З переказу очевидців — написав Ів. Шелестинський.

Його Іваном Стецьком звали. Походив зі села Водник, бобрецького повіту. — Середнього росту, з чорним, найженим волоссям, з неозначеним лицем, з ротом, немов в декотрої пташини, що в кутках уст не конче дбає про порядок, — на перший погляд робив вражіння загадочного чоловіка.

Був дивним, замкненим в собі. Міг спокійно зачислятися до породи людей з довгими руками... До того великий знавець у свому ділі був. — Забаглося часом дикого мяса; брав рушницю під паху та йшов у панський ліс, не зважаючи на те, що побережники пильно стережуть.

Вмів напричуд добре обходитися з всілякими машинами, а особливий дар мав до розмикання замків. Чув також антипатію до вибраного жидівського народу.

Та найбільш особливою заміткою в його житті було те, що вся звірина, в першій мірі крилата бачила в ньому свого приятеля. — Як пішов селом, то з невідомої причини всі голуби й кури летіли за ним, як нетлі до світла. Нераз збігалися поважні господиньки до нього на скаргу, що: „два білі, один сивий, а один рябий голуби їм

пропало“, — або що „чубата і краса курочка їх покинула...“ — Стецько з невинною міною відповідав:

— „Я їх не кличу, вони самі за мною летять“.

А вже не дай Боже, як властитель голубів погнівався чого з Стецьком:

— „Чекай, чекай будеш ти мати голуби“, — грозив Стецько і до дня ні одного голуба у властителя не ставало. Однак не треба думати, що може Стецько вбив їх. Ні. Він був найліпшим приятелем їхнім. Сідали йому на рамена, на голову: він їх пестив, цілував, годував, а вони з вдячности білили йому убрання, головно на плечах і шапку... Та він на те не зважав. А як поїде до Львова, то навіть ті найдорожчі, почтові голуби й службу покинуть, а за ним летять. З цього приводу і поліція з ним до діла мала. Та він все заявляв, що голубів не кличе, що „вони самі до нього летять“. — В цьому була якась не вияснена психольогами його життєва тайна і він з тою тайною і згинув.

Крім того, як вже згадано, і інша звірина, в першу чергу коні, оказували йому беззастережний послух і той власне послух являється

найбільше дивним та загадочним в житті Івана Стецька.

В 1915 році його як 17 літнього хлопця приділено до австрійської армії. Служив він там вірою і правдою, чи ні, це не важне, а важніше те, що він досить часто бував в дома: дезертирував.

З вибухом українсько-польської війни зголосився як охотник до УГА. Служив в 2-му Станіславівському куріні, 4-ої сотні під командою сот. Загайкевича, як довозчик амуніції до фронту. В потребі орудував скорострілом. Був великим очайдухом. Як почув десь про небезпеку, зараз кидав найпильніше діло і заявляв:

— Не маю коли. Мушу йти.

І вертав все зі здобичею. Зайшов ніччю в Ходачкові між польські відділи. Проти нього йде старшина.

— Де є українці? — питає.

— Тут вже всюди є українці, — відповідає Стецько, — а тільки ще оттам нема. І показав в сторону, де якраз були вже українці. Ворожого старшину забрали в полон.

Поза пригодами, котрих сам шукав, на своєму возі мав все, що тільки потрібно в війні, та не раз мав і таке, що в той час вважалося великою рідкістю. На возі обов'язково знаходився австрійський ще скоростріл „Шварцльозе“ і кілька пак куль до нього. — До драбини воза були поприбиті два колики, а до них зновже прибіта жердка, де було часто-густо порозвішуване його білля. Та що найважливіше: Хоч він не раз з своїм возом знаходився в правдивому пеклі, хоч кулі свистали аж заводили; понад його возом все летіла хмара голубів — його приятелів, а в задній часті воза була зроблена йогож руками примітивна клітка, в нійже сиділо все два до чотири голуби тих найдорожчих, чи найрозумніших. Не лякалися вони ворожих куль так, як не лякався і сам Стецько.

Все стрілецьтво знало його і не кликало його вже навіть „Стецько“, а називало його м'якшим іменем: „Стецик“.

Везе раз Стецик зі своїми голубами амуніцію, скорострільчик Дацко чуває потилицю, куль не стало. Віз таракотить, хтось десь стріляє, нічого не можна розібрати. Тут Стецькові голуби зі страхом злопотіли крильми та почали розбігатися немов перед яструбом, бо надлетів ворожий аероплян.

— Чекай, чекай, — кричить Стецик до Дацка, — я маю фосфорові кулі!

Скинув пачку з кулями; скорострільчик схопив її, заложив ленту.. та.. та.. та.. докруги ворожого аеропляна закурилося. Почав хилитися, летіти боком, врешті зайнявся і впав, правда вже на ворожому боці.

Біля Нараєва йшов вже другий польський наступ. Хлопці десь годованого пацюка захопили:

шкода, щоб ворогам зістався, — на віз між скоростріл і кулі до Стецика впхали. Не дуже так сильно звязали пацюка, — не мали твердого серця. І скорострільчик Повалений на возі примістився. А поляки йдуть, — лінія за лінією наступають, лізуть без стриму. Повалений стріляє аж зіпрів. Ради не годен дати. Не дуже привязаний пацюк також почав бунтуватися; оказувати охоту зістатися. Поляки наступають, страх!

— Давай небоже мені скоростріл, а сам поганяй коні, — кричить Стецик до Поваленого.

Схратив скоростріл, сів немов на коня, на збунтованого пацюка на возі і косив, косив густо, цільно аж вороги мусіли спинитися. — А на збунтованому пацюкові ще таки того дня хлопці помстилися: зарізали й зіли. Правда, що Стецькові мало що з того обірвалося. Та він на те не зважав і не раз бачучи голодних стрільців, ішов в саму пащу ворога, „бо моя машинка їсти хоче“. І все приносив поживи.

В селі Петрівці на Поділлі хлопці десь роздобули муки, Стецик поживив в господині діжі й заходився місити тісто; печи хліб. А тут стрілянина почалася: ворог наступ поновив. Хлопці розбіглися, повтікали, а Стецик з діжею та тістом і собі втікає. — Вибігла господиня, — власниця діжі — кричить:

— „Віддай діжу, віддай“!

— Мамусю, я вам зверну, — відповідає Стецик, — але шкода тіста зіставити ворогові. І втік таки з діжею.

Бог знає, де пекли стрільці, та де їли той хліб, але де був Стецик, там мусіла бути й пожива, хочби її прийшлося аж з самого Львова дістати. При тому ніколи не забував за своїх приятелів-голубів і вони під його опікою чи не найкраще були вивіновані в цілій Українській Армії.

Мав Стецик тих пригод десятками цілими. Всіх не перелічити.

Дивна людина з цього була. —

Десь на полі біля Вапнярки згинув від большевицької кулі. Три дні по тому зполі після його смерті, кружляло велике стадо голубів галицьких та може й наддніпрянських.

Згинув як оборонець української волі, котра немов його голуби, в той час літала по Україні. — А зараз на його може забутій могилі без хреста, в соняшну літню годину, в осінню тиху нічку, в зимовий білий час, в весняно-надійну днину сідає задуманий сивий голуб та тихо воркує, нікому незрозумілою мовою переказує світу про дивне, загадочне життя, що отут спочило. І на зазив старого, сивого голуба злітається велика громада інших голубів та починає свою голубячу молитву над тільки її відомими мощами свого приятеля.

Де́що з історії III. Групи „Глибока“ VIII. Самбірської Бригади

ЛМК

Подав: Р. П. 7.9, 1934

В листопаді 1918 року назначила Команда Групи „Південь“ (відтак Команда III. Галицького Корпусу) в Стрию, полковника Антона Кравса, який щойно приїхав з Відня з більшим транспортом наших стрільців до Стрия, щоби zorganizувати боєвий відтинок Рудки—Городок Ягайлонський—Перемишль та Перемишль через Хирів на полудне до Карпат. Про завязок боєвої групи та про перші бої на тім відтинку написав статтю полковник Кравс під заголовком „Завязок моєї групи“, друковану в „Українським Скитальці“ ч. 16—17 з 1922 р. Осідок його групи був у Хирів відтак у Глибці. По боях за Хирів дня 4. лютого 1919 року переніс полковник Кравс осідок групи з Глибокої до Самбора, а цілий відтинок Рудки—Городок—Перемишль та Перемишль Хирів—Карпати поділив на три групи:

I. Група „Рудки“ — командант сотник Гоффман.

II. Група „Крукеничі“ — командант підполковник рос. служби Шепель відтак майор Володимир Федорович.

III. Група „Глибока“ — командант сотник Михайло Федик. Всі ті три групи підлягали команді VIII. бригади в Самборі відтак команді дивізії в Самборі, якої командантом був полковник Антін Кравс.

Сотник Михайло Федик був до часу назначення його командантом III. групи командантом V-ого куріня та відбув від 1. листопада 1918 року з тим відділом всі походи та бої початків визвольної війни. Він zorganizував групу „Негрибка“ та брав участь у боях під Перемишлем, Добромилем, Новим Містом, Ніжанковичами та Хировом.

Назначення його командантом III-ої групи повітати всі, хто його знав, дуже радісно, бо бачили, що в нім живе дух відваги та сміливости.

Як шефа штабу прибрав собі сотника Жигмонта Лянга, дотеперішнього команданта 1-ого куріня, який з 1. марта 1919 року був назначений шефом штабу при II-ій групі Крукеничі. На його місце прийшов поручник Ганс Ерліх. Значковим групи став четар Роман Лисович, який щойно прибув до групи як командант 45-ої похідної сотні з Окружної Команди в Стрию.

Доповнення, яке одержувала команда групи, походило переважно з Окружної Команди Стрий та Самбір та складалося переважно з повітів Стрий, Сколе, Калуш, Долина, Болахів, Самбір, Дрогобич, Жидачів, Журавно, Миколаїв.

Від часу zorganizовання III-ої групи, то є від перших днів лютого 1919 року прибули такі більші доповнення: в люті 44 і 45 похідні сотні зі Стрия в силі 240 стрільців, яких порозділювано по різних існуючих вже курінях. З тих сотень вибрав собі сотник Стасів найзручніших хлопців до скорострільного відділу в Сусідовичах. В марті: Окружна Команда Стрий вислала

два рази до III-ої групи менші доповнення в загальній кількості 120 стрільців.

2 сотні бережанські а саме 16. і 17. в силі 180 людей та II/24 курінь 24 п. п. ім. гетьмана Дорошенка.

В квітні: Окружні Команди Стрий та Самбір присилають в більших та менших партіях доповнення до III-ої групи, з яких завязують VIII. курінь та доповнюються інші куріні.

З причини лихого стану обуви та одягу тих сотень не ужито до боєвої лінії, лиш вишколювано у Посаді Фельштинській. Командантом того куріня був короткий час сотник Ярослав Небидовець.

Вернув I. курінь, який в марті вислала команда дивізії як допомогу під Львів.

В маю прислали Окружні Команди Стрий та Самбір знову невелике доповнення, яким доповнено деякі відділи, як залогу панцирного потягу, та команду двірця в Глибкій.

Як самостійні відділи були приділені: відділ мінометів;

відділ воздушних балонів з підполковником Дмитром К... та 2 батерії (4 канони російського типу) та батерія з двох далекосяглих канон.

Відійшли з групи:

в лютім: III курінь: командант сотник Антін Лиськевич та Гуцульський курінь (командант четар Гриць Голинський) разом з 17-ою сотнею полку ім. Мазепа.

I. курінь сотника Скворонського, який в квітні вернув назад до групи.

VI курінь поручника Василя Лукіянова.

Дезертирство існувало всюди, та тої язви не можна було збутися і в III-ій групі. Існувало, але треба признати не в таких розмірах. Не було випадку, щоби кілька або більше стрільців в нараз покинуло ряди але від часу до часу повтарялися випадки, щоби стрілець не говоривши про це нікому, покинув свій відділ та ішов до дому „перейти“. Це також є в суперечности з військовим законом та підпадає під параграф дезертирства. Річ природна, що такі випадки не повинно залишатися без наслідків, та на таку боротьбу вибрала команда інший успішніший лік. Коли команда куріня внесла до команди групи донесення про втікача, то команда групи виготовила негайно два примірники писем, одно до уряду громадського, а друге до уряду парохіяльного втікача, з запитом, щоби перший спонукав втікача вертати назад до своїх рядів та подбав, щоби втікач вернув обутий та одитий та з тим військовим приладдям, яке забрав з собою а уряд парохіяльний, щоби таку поведінку публично в церкві нап'ятував. В деяких випадках це помагало, а залежало це у великій мірі від рішучости громадського уряду. Втікачі перебравшись в чисте білля вертали назад. Це показалося практич-

ніше від полевих судів, які у випадках дезертирства вимірювали кару в'язниці до 5 років, а по засудженню відсилали дезертира на фронт, а кара мала бути відбута по скінченню війни згідно після опінії команди відповідно знижена або дарована. Найменше втікачів було в курінях, які від початку були на фронті. Доповнення давало найгірший боєвий матеріал а причина лежала в тім, що команди висилаючи таке доповнення в зимовій порі не подбали про відповідну обуву та одіж для них.

Муніципальним референтом став четар Н., телефонічним референтом булавний старший десятник Бонк.

Від часу організування групи то є від перших днів лютого 1919 року до половини мая не було на тім відтинку жадних боїв. Від часу до часу приказувано деяким куріням заатакувати ворога, однак ті атаки не мали офензивного характеру, хіба тільки як доказ, що не спимо, що приготуємося до наступу і ждемо приказу від вищої команди.

В такім часі як вичікування до наступу ведеться горячкова праця над укріпленням власних становищ, забезпеченням відділів в припаси муніції, одягу, чищення зброї, направою подертої обuvi, вишколюванням та підготовлюванням до наступу.

І якраз цей час вихіснували команди курінів III-ої групи, бо подбали про скріплення власних становищ, а ніхто не знав, чи нам прийдеться розпочинати наступ на ворога чи боронитися. Команда дивізії прислала навіть до групи відділ зі 180 людей під командою хорунжого Гоцького, зложений переважно з хлопців та дівчат 16—18 літних всіх трьох національностей.

Цей відділ мав будувати на всякий випадок нові укріплення над рікою Стрв'яз. Командант групи невдоволений з такого складу „саперського“ відділу просив команду дивізії стягнути цей відділ назад до Самбора з тим, що він сам подбає про вибудування цієї лінії окопів.

До команди групи приходили щодня часописи в більшій кількості, які розділювано поміж куріні та підвідділи. Постійно приходили „Стрільця“ з Ходорова, „Наддністрянські Вісти“ з Самбора та „Покутський Вістник“ з Коломиї. Дуже почитною була стаття друквана в „Наддністрянських Вістях“ „Іван Причепка“. Автор статті в популярний балачковий спосіб пояснював причини українсько-польської війни, висміюючи тих, які

В дорозі на двірць запасна батарея Коломия. Грудень 1918 р.

під ріжними причинами старалися відтягнутися від служби під крісом.

„Наддністрянські Вісти“ та „Покутський Вістник“ приходили даром, за „Стрільця“ треба було платити. Якраз перед травневим наступом Поляків зібрала команда групи належитість за „Стрільця“ та мала її відіслати до Редакції, однак з причини замішання спричиненого наступом, грошей не відіслано, а належитість за „Стрільця“ около 600 корон разом з грошевим депозитом по однім убитім, сховану в залізній касі забрав поручник Ерліх на Велику Україну.

Про муніцію подбано також. Крім 200 набоїв крісових, які мусів мати кожний стрілець при собі, був запас муніції при куріні та групі. Скоростріли були теж заосмотрені в більшу скількість лент, а порожні ленти набивано знову.

Тому, що відділи скорострілів у дотеперішних боях виказали велику оборотність та з вложених на них завдань вивязалися як найліпше, тому що і прислуга їх набрала в часах всесвітної війни великого досвіду — відділи скорострілів тішилися великим приділом набоїв, бо також їх задача при наступі, згідно обороні була велика.

Про артилерійські набої подбав сам командант артилерійської групи сотник Вільгельм Майнль, стараючися за них особисто в Самборі.

При команді групи була майстерня зброї, яку провадив старший десятник Ілько Дуран.

При кожнім куріні шевці та кравці справляли подерту одіж та обув.

Приділ біля, одностроевих сорт, обuvi, ременів був такий малий, що команда групи, не зважаючи на прохання не могла нічого дістати з запілля та мусіла сама старатися про голки, нитки і кілки, щоби стрільці не лишилися голі і босі.

Про відвущивлення, чистоту тіла та прання білля подбав санітарний поручник Мирон Лисяк основуючи у Фельштині парню-лазню та пральню, де в означених днях могли відділи — які сто-

яли в запасі, викупатися та випрати білля, що також мало велике значіння, як лік проти всіляких шкірних та інфекційних хоріб.

Команді III-ої групи підлягали такі боеві та небоеві частини:

I. курінь. Командант сотник Микола Скворонський. По його призначенню на інше становище в перших днях мая 1919 року обняв команду куріня поручник Петро Савка, дотеперішній значковий того куріня. До куріня були приділені такі старшини: поручник Кость Ткачевич (від квітня 1919 року назначений командантом двірця Сянжи), четар Константинюк, четар Петро Балаш, четар Михайло Білецький (згинув 15 мая 1919 року поцілений в груди ворожою кулею, похоронений в Сушиці), четар Гриць Колодій та харчевий старшина хорунжий Адольф Ост.

Курінь цей був приділений від кінця березня до перших днів травня 1919 року до VII-ої Стрийської бригади та брав участь у боях за Львів.

Харчевий стан куріня виносив около 500 стрільців.

Курінь мав 6—8 скорострелів, часть яких здобув під Львовом. Ту добичу курінь навіть не дочислявав до числа скорострелів, які вже були в куріні. Справником куріня був бунчужний Михайло Кошик.

II. Коломийський курінь ім. гетьмана Дорошенка означав себе числом III/24. Команда куріня стояла в Березові. Командантом куріня був поручник Володимир Левицький. До куріня належали такі старшини: поручник Петро Палійчук, поручник Стефан Сверида, четар Осип Гаджук, четар Теофіль Савула, четар Дмитро Кусек, хорунжий Орест Руснак, підхорунжий Олександр Бойків та Явдошчяк. Курінь складався з трьох сотень, а харчевий стан виносив 350 людей. Скорострелів 4—5. Справником куріня був булавний Андрій Нижник. До групи „Глибока“ прийшов цей курінь з початком березня.

IV. курінь. Осідок куріня був у Городовичах. Командантом куріня був сотник Бронислав Абель. Курінь означував себе числом IV/36 імени Мазепи. Складався по більшій частині з Гуцулів. До куріня були приділені такі старшини: поручник Петро Гринишин (згинув на Вел. Україні), поручник Богачевський, хорунжий Володимир Гафткович, хорунжий Майковський. Курінь складався з трьох піхотних сотень та одної скорострільної сотні з 5—6 скорострелами. Харчевий стан куріня виносив 400 людей. Цей курінь одиникий в цілості перейшов на Велику Україну.

V. курінь. Осідок курінної команди в Вовчим. Командантом куріня був поручник Стефан Андрущишин, ранений під час наступу дня 15. травня. Значковим куріня був четар Евген Шкіра. Харчевим старшиною куріня четар Семен Новаківський. До куріня були приділені такі старшини: четар Амброзій Лев, четар Василь Бабій, хорунжий Балицький, ранений під час польського наступу дня 15. травня 1919 року. Курінь складався з трьох сотень з 4—5 скорострелами. Харчевий стан виносив около 350 стрільців.

Пробоевий курінь. Осідок курінної команди був у Чижках. Командантом куріня був сотник Михайло Коцьолок, значковим куріня четар Панько Бабяк, а харчевим хорунжий Стефан Пачковський. До цього куріня були приділені такі старшини: поручник Андрій Міхур, четар Степан Руменович, четар Михайло Семйонек (помер на Чехословаччині в травні 1923 року), хорунжий Володимир Захарий і хорунжий Ілько Калічак. Курінь складався з трьох сотень. Харчевий стан виносив около 350 стрільців при 5—6 скорострелах.

В перших днях лютого 1919 року одержав четар Михайло Семйонек від команди дивізії похвальне признание за успішний наступ, в яким відбрав ворогови кілька скорострелів.

VII. курінь складався з 2 бережанських сотень означених числами 16 та 17 сотня. Командантом одної з сотень був четар Адриян Іванович. Стан обох сотень виносив около 180 людей.

VIII. курінь складався з 2. сотень, які поприділювано з різних відділів групи та доповнення, яке наспівало до команди групи з Окружної Команди Стрий та Самбір. Командантом одної з сотень був поручник Дармолинський, другої четар Володимир Білинський. Стан обох сотень виносив около 180 людей. Курінь стояв у запасі в Фельштині та Посаді Фельштинській. Для скріплення дисципліни курінь відбував кожного дня вправи.

Панцирний потяг. Командантом панцирного потягу був четар Осип Бережницький, командантом скорострільного відділу четар Осип Балицький, командантом обслуги при полевій каноні був четар Гуго Априсіп'ї.

Панцирний потяг складався з 4 возів мурованих у нутрі, 4 скорострелів та одної полевой канони. Стрільці носили шеломи. Стан 60—80 людей.

Полева жандармерія у Фельштині. Командантом того відділу був четар Осип Шемердяк, справником булавний старший десятник Микола Клодзінський. Стан около 150 людей.

Відділ воздушних бальонів у Глибоці. Командантом був підполковник російської служби Дмитро К...

З бальони около 60 людей. Відділ цей був приділений до команди групи в перших днях травня 1919 року.

Відділ мінометів. Командантом був хорунжий Я... Відділ цей був приділений до команди групи кілька днів перед ворожим наступом.

Вишкіл скорострелів у Сусідовичах. Командантом був сотник Микола Стасів. Згинув у Самборі в травні 1919 року. Стан около 15 людей.

Розвідчий відділ провадив хорунжий Михайло Качанюк.

Команда двірця в Глибоці. Командантом був з початку четар Терлецький відтак хорунжий Володимир Яцишин.

Харчевий склад у Глибоці. Командантом був з початку четар Осип Стецишин а від 1. березня 1919 року четар Михайло Теслюк. Рахунковим булавний старший десятник Стефан Помірко та підхорунжий Чуквінський.

Різня групи з осідком у Фельштині. Провадив її четар Котик.

Група артилерії.

Командантом до 1. березня був сотник Гриць Сенечко, відтак сотник Вільгельм Майнль. Група складалася з 9 батерій.

Батерія польових гавбиць (4 гавбиці), командант поручник Іван Попель, з осідком на замку в Чижках.

Батерія польових канон (2 канони), командант четар Кисіль, з осідком на дворі в Антонівці.

Батерія польових канон російського типу (4 канони), командант сотник Франц Матесіч. Батерія стояла на цвинтарі в Городовичах.

Батерія польових канон (4 канони), поручник Іван Новосельський. Батерія стояла в Посаді Фельштинській.

Батерія польових канон (4 канони), командант поручник Стефан Паньківський, яка стояла в Тарнаві.

Батерія гірських канон (2 канони), командант бунчужний Михайло Семракович, стояла в Сушиці.

Окрім цього було ще три батерії (одна батерія далеконосних канон, якої командантом був поручник Константинюк). Їх через брак набоїв перед боєм відіслано до Самбора.

До артилерійської групи належали ще такі старшини: четар Осип Гавке, четар Фридрих Копечни, четар Герман, хорунжий Володимир Кобринський, Стефан Біян, Пласкач та ветеринарний хорунжий Іван Колодрубєць.

Стан харчевий виносив около 450 людей при 4 скорострілах Люїса.

Санітарна служба. Полева лічниця групи находилася в селі Глибока в дворі, а її командантом був сотник лікар Др. Стефанович. Від марта 1919 року по відході Дра Стефановича вів її санітарний поручник Павло Цимбалістий.

Санітарна поміч в полі: була при першій куріні, санітарний хорунжий Мирослав Голубєць, а при пробоеві куріні санітарні хорунжий Іван Христом Ортинський, у Фельштині санітарний поручник Мирон Лисяк. Обовязки полевого священника обняв з кінцем марта польовий духовник о. Павло Опарівський (згинув під Чортковом в травні 1919 року).

В часі такого спокою на боєвій участку, де крім малих випадів з одної та другої сторони, які кінчалися прогнанням ворога з села та поворотом наших назад на свою позицію, які не приносили ні нам ні ворогові жадної користі ні страти, проявляв ворог широку діяльність своїми розвідками. Від самого початку як наші війська держали боєву лінію над Сяном а головню перед маєвою офензивою появлялися на фронті польські шпіони, які перекрадалися аж до самої Глибокої.

Але польська розвідка служба не ограничалася на тим, щоби прослідити, що ми робимо, або що ми зробили, вона заложила собі за нашим фронтом свій постійний осідок, централю, яка ворога постійно повідомляла про кожний наш рух. Маю на увазі село Сусідовичі, де вже місяць перед травневою офензивою зорганізована польська розвідка знаками світла з високого дерева пере-

силала до Хирова вістки, що в нас твориться. Не зважаючи на великі старання, не вдалося її відкрити.

Другим гніздом шпіонажі було село Глибока, якого мешканці поляки перетримували наших стрільців, частували горілкою та засягали язика. Такими були також польські різники, які з польської сторони переїздили до сіл, в яких були заквартировані наші сотні та при тим інформувалися про наше положення. Одну таку партію з 4 людей якраз перед Великодними Святами зловлено, відібрано їм віз та коні, які прилучено до курінного обозу, куплений ними товар забрано та віддано до кухні а їх арештовано та відіслано до Самбора.

В березні, квітні і травні лучалися на тим відтинку часті перетинання телефонічних дротів а вивуватці не можна було віднайти.

Перед самим травневим наступом ворог кидав з літаків бомби на село Глибока та на команду групи. Скинувши яких 20 бомб ушкодив залізничий тор за стацією Глибока а на стації Глибока убив відламком бомби одного стрільця з жидачівського повіту, якого перед кількома днями вислала окружна Команда Стрий з похідною сотнею та приділила до III-ої групи.

Команду III-ої групи, тому що була при залізничім шляху, навідували часто бажані і небажані гості. Першими були два польські старшини — парламентарі з письмом від польської команди до команди дивізії в Самборі в справі завішення зброї.

Відтак вертали від поляків наші делегати Др. Стефан Витвицький, підполковник російської служби Фідлер, та сотник артилерії Михайло Клугнюк. Якраз переходили вони боєву лінію в такий час, коли фронтовики не хотіли миритися тільки битися і були обстрілювані полевою стежею, котра не знаючи про те, що це вертають наші делегати, стріляла до них як до ворогів.

В березні 1919 року перейшов з письмом від польської військової команди та одобрюючим письмом від Начальної Команди У. Г. А. боєву лінію один американець, щоби оглянути свої копальні в Дрогобичі та в Бориславі.

По двох днях повернувся назад до Глибокої та в товаристві одного старшини відпроваджено його аж до наших найдальше висунених передових позицій.

На Великодні Свята приїхав до Команди групи делегат з Великої України, який представився, що займається списуванням історії групи, збіркою воєнних оповідань та рівночасно привіз з собою поздоровлення від братів з над Дніпра для Наддністрянців.

Хоч мав він при собі виказки від наших урядів, де докладно була означена ціль його праці, всеж таки при вечері, коли затягнулася балачка на цю тему, переконався командант групи, що його місія має і лівий бік соціяльний. Невдоволений з такого гостя командант групи Федик дав йому до зрозуміння, що не пора тепер заводити соціяльні реформи. Так то добродієві прийшлося вертати назад у Самбір. (Докінчення буде).

Останній козацький похід за гетьманування Б. Хмельницького (1656-1657)

Написав: Д-р М. Р. *ч. 9. жк 1930*

I.

БАЛТІЙСЬКО ЧОРНОМОРСЬКА КОАЛІЦІЯ 1656/7 РОКУ.

(Гене́за трактату в Радно́т 1656 р. Балтійсько-Чорноморська коаліція. Пляни союзників. Становище України в трактаті. Жадання і обіцянки. Характеристика).

„Та поїдем у чисте поле,
Гей, гей, гей, гей, у Варшаву,
Гей, та наберем червоної китайки,
Гей, гей, гей, гей, та на славу“....

(Народня пісня з часів Хмельниччини).

6. грудня 1656 р. підписано в Радно́т трактат „вічного союзу“ між королем шведським Карлом Густавом і кн. семигородським Юрієм II. Ракочим. Був це не менше не більше лиш проєкт першого розбору Польщі „будьто Коруна Пальська и не бывала“, як доносив пізніше цареві московський посол на Україні Бутурлін. Монтував цей трактат дві групи коаліцій: північну, шведсько-пруську (підписану ще 26. VI. 1656, у Марборгу) і південну (заприсяжену 7. IX. 1656.) в одну, такби назвати балтійсько-чорноморську коаліцію, звернену проти Москви з одного, а проти Польщі з другого боку. Не будемо широко розводитися про її гене́зу і повстання. Охочих відсилаємо до праць В. Липинського, М. Грушевського та інших, але для загальної орієнтації треба дещо сказати¹⁾.

Згаданий в горі трактат „вічного союзу“ проєктував поділ Польщі в цей спосіб: Король шведський мав одержати Помор'я, Корольвські Пруси, Курляндію, Ліфляндію, Семигалію, воевідства Плоцьке і Мазовецьке, частину Литви та частину Білоруси до воевідства Полоцького та Вітебського. Решту Литви, як окреме князівство (Князівство Случьке і воевідство Новгородське) мав одержати кн. Богуслав Радивилл. Курфюрст бранденбурський одержував цілу Великопольщу (воевідства Познанське, Калішське, Ленчицьке і т. д.) а Ракочий — Малопольщу з Краковом і титулом короля Польщі. Справа „руських земель“ Річипосполитої полагалася в трактаті між гетьманом і Ракочим 7. IX. 1656 р. в цей спосіб, що гетьман одержував всю Червону Русь та частину Білої Русі з титулом князя та обіцянкою підтримати гетьмана в стремлінні передати всю власть і титул в наслідстві своєму синові Юрієві — за ціну „трактату вічної приязні“ між гетьманом і Ракочим та військової помочі у війні з Польщею, не оглядаючись на паря.

Цей трактат пізніше потвердила Швеція на підставі безпосередньої умови з Україною (22. VI. 1657 р.), виторгувавши ще для себе військову до-

помогу в силі 20.000—30.000 козаків у війні проти Польщі та Москви.

Даремні були спроби розбити цей союз зі сторони zagrożених Москви та Польщі і Криму та підірвати популярність Великого Гетьмана на Україні. Ні обіцянки воевідства Запорізьсько-о з місцем у сенаті для Хмельницького, а нобілітації шости тисяч козаків зі сторони Польщі, ні подлакиряня московських посіпаків серед черні козаків і старшини, ні піддержувані ханом та Польщею кандидати в голови народньої олозиції, не захитали авторитету одинокого в нашій історії, всіми любленого і поважаного українського гетьмана.

Доля щиро служила старому гетьманові. В останнім, десятім році свого панування стояв Богдан на верхівлях свого щастя. Всюди йому щастило, міг звати себе дійсно щасливим і при заході свого трудящого життя сміло дивитися в щасливу майбутність свого діла. Його мрії, його „думи шалені“ створити Незалежну Українську Державу під династією князів Хмельницьких прибирали щораз конкретнішу, щораз реальнішу форму. Куншт козацької дипломатії — союз з Ракочим і Швецією був переломовим кроком в історії України. Запевнивши у нім малощо не першорядне місце Україні, примусивши Ракочого до відступлення цілої Червоної Русі аж по Вислу „де лиш віра і мова руська була і заховалася“²⁾, Хмельницький уважав себе вже паном Білої Русі, занявши силою повіти могилівський, гомельський, кричевський і борисівський, а на підставі добровільного укладу з тамошною шляхотою повіти: линський, мозирський і турівський, а врешті на прохання Богуслава Радивилла, взявши під свою протекцію князівство Случьке — мав у своїх руках майже ціле Полісся, що мало бути лучником з Білою Русею, котру остаточно виторгував для себе в укладі зі Швецією³⁾. В той спосіб творив Богдан на полудневім сході Європи велику, могутню і багату державу від Висли по Чорне Море, що ставала важним чинником політичним на Сході Європи. Чигирин, тодішня столиця гетьманська а тимсамим фактично і України, ставала осередком, де вирішувало найважливіші справи сходу Європи, де творча, європейська цивілізація брала верх над стихійним азіатичьким хаосом. Добрі зносини з Константинополем дозволяли легковажити гетьманові татарські орди — одним словом здавалося, що віджила давня, славна Київська Русь у новій, відродженій Козацькій Державі під династією князів Хмельницьких.

Така в короткому огляді була гене́за останнього козацького походу за часів Богдана Хмель-

¹⁾ В. Липинський: На переломі стор. 40-50 — М. Грушевський: Ілюстрована історія України — W. Konopczyński: Panowanie J. Kazimierza (Historja polity. Polski cz. II).

²⁾ Липинський В.: На переломі.

³⁾ І. Kucala: Wojna brandenburska.

ницького, від його щасливого висліду залежала з таким трудом і зусиллям побудована надія на Незалежну Українську Державу під династією князів Хмельницьких.

II.

ПОХІД СОЮЗНИХ ВІЙСЬК НА ПОЛЬЩУ (грудень 1656. — серпень 1657.).

(Виступлення в похід А. Ждановича. Командний склад і сили українського корпусу. Сполука з військом Ю. Ракочого. Польська шляхта і Ракочий. Спільний похід на Краків. Козацькі старшини. Зустріч з Карлом Густавом. Юрій Немирич і його акція. Заняття Берестя литов. Карло Густав і козаки. Марш на Варшаву. Капітуляція столиці. Відворот угорсько-козацьких військ. Переправа через Вислу. Відворот на Україну. Акція козацьких військ. Пляни Ждановича і Ракочого. Капітуляція під Межибожем та її причини. Характеристика Ракочого).

Помимо лютої зими, якої від 25 літ люде не пам'ятали, не ждавши весни, поки зазеленіється трава на широких степах України — рушили з кінцем грудня українські війська на допомогу своєму союзникові Ракочому, маючи передовсім на думці окупацію признаних у договорі західньо-українських земель⁴).

Корпус цей після тодішніх обчислень мав около 20.000—30.000 людей з самопалами та друге стільки озброєних при обозах — значить 40.000—50.000⁵). Наказним гетьманом цього війська назначив Богдан київського полковника, визначну людину, полководця-дипломата, Антона Ждановича, А йому до помочі дав такихже левних і довідчених старшин, як славетного полковника Івана Богуна, як генерального обозного; генерального суддю Івана Степановича Креховецького-Демовича, надзвичайно здібного дипломата, творця вище згаданої балтійсько-чорноморської коаліції — галицького шляхтича, власника Крехович, якого завданням було приєднати для державних плянів гетьманських тамошню шляхту, серед котрої ще з перед війни мав ріжні звязки і колігації. Також мав Креховецький й на далі заступати українські інтереси при дворі Ракочого. Крім цих генеральних старшин були ще у корпусі Ждановича полковники: Турок Соліман, дуже оовічена людина, що гарно говорив по латинськи, й іншими мовами — далі Ференч⁶) — Сербином званий, знаменитий вояка і випробований жовнір; після одних з походження теж турок (Трак), а після інших українець з під Уманя, що служив зразу у Калиновського, а під Батогом перейшов до козаків та скоро вивбвся між ними своїми спосібностями та став полковником (здається наказним брацлавським). Врешті двох ще невідомих ближче полковників Громику та Сулименка⁷).

Тимчасом Львів, на вістку про похід козацьких і угорських військ приготувався спішно до оборони. Шляхту руського воевідства звільнено від обовязку загальної мобілізації⁸), а за те мала вона боронити Львова, Самбора, Перемишля та околиці. Зібраний 15. I. 1657, у Львові соймик вівзав шляхту повітів львівського і жидачівського зібратися до оборони. Але показалося, що на шумних заявах і закличах скінчилося, бо незабаром шляхта, невідомо з яких причин, чи то з причини великого справді морозу, чи може завдяки інтервенції Креховецького, або перелякана загрозою угорських репресій, рішила проголосити неутральність⁹). На загал становище польської шляхти до походу Ракочого можна схарактеризувати як вичікуюче. Спеціальних ворожих намірів ані Ракочий до польської шляхти, ані шляхта до нього не проявила. Дивне це відношення з польської державної точки погляду, зрозуміємо тоді, коли пригадаємо, як мало а то й жадного зрозуміння державної рації стану виявляла в цих часах оця верховна верства польського народу. Задивлена в міраж „Золотої свободи“, котру дуже а дуже односторонно а то і зовсім не розуміла, уважаючи свої клясові інтереси і привілеї і саму шляхотську верству Річипосполитою, з тої точки погляду оцінювала усі ситуації. У неї ані король, ані правительство не уважалося носієм польської державности, але шляхта. Заразки пізнішого, політичного упадку яскраво проявилися саме в часі шведського походу та в часі двого, на нещастя для Польщі обильного в руїницькі, анархістичні ластівки панування Яна Казимира, що пізніше його ініціяли на грошах I. C. R. (Ioannes Casimirus Rex) толковано як Initium Calamitatis Regni. Якжеж зрештою могли темні, зацофані шляхетські маси інакше ставитися до Ракочого. Вінже на варшавському соймі 1654 р. одержав індигенат в Польщі. Його карколомні, політичні комбінації висунули в кандидати на наслідника „vivente rege“⁹) в Польщі за ціну військової помочі проти Шведів. Не хто інший, як малопольський королік, що тряс малопольським та руським воевідствами, пізніший великий маршалок коронний та пільний гетьман Юрій Любомірський, зрештою далекий кривняк Ракочого, ставив йому за згодою королівської пари отсю пропозицію. Тому то шляхта призначена до приятної інтервенції на ділі ворожих Польщі приятелів та дезорієнтована дивними ходами тодішньої польської політики не бачила у Ракочім зразу ворога, уважала його за свого, за рівного собі польського шляхтича і не спиняла його походу через Карпати. А прецінь з огляду на остру зиму та природні небезпеки міг легко цей похід стати гробом для великодержавних аспірацій семигородського князеняти. Навпаки шляхта спокійно дивилася на той ризиковний похід, подивляла подвиги Ракочого, відносилася до нього не ворожо, навіть прихильно, а багато зі шляхетських авантюриків признало протекцію

⁴) L. Kubala: Wojna brandenburska.

⁵) Архів Ю. З. Росії част. III. Том VI. 191. — L. Kubala: Wojna brandenburska, str. 146.

⁶) L. Kubala: Wojna brand. str. 153, 344, Pufendorf 256, 257, — В. Липинський: На перел. ст. 50.

⁷) L. Kubala: Wojna brand. str. 344.

⁸) L. Kubala: Wojna brand. str. 143.

⁹) Справа наслідника „vivente rege“ і становище до неї шляхти докладно представлено у моїй дисертації доктор. п. з. „Udział szlachty w rokoszku Lubomirskiego“ (Spisek pod kofem).

Ракочого та лучилося з його військами, щоби своїми зрадницькими руками валити своєюж таки державу. Доперва, коли легкодушний та необережний Ракочий не перепиняв, чи не умів спинити нелюдських знущань своїх військ, що допускалися ріжних непотрібних грабунків та виявила незвичайну жорстокість у відношенні до своїх польських „приятелів“; коли благодати війни, цілі села на великих просторах зникли з лиця землі під рукою семигородського розбишаки, а людські голови на палях та вонючі трупи устелили шлях побідника, почала шляхта поволі — прозрівати та нишком покидати табор „союзника“. Але багате з неї дотримало віри Ракочому до самого кінця, як видно з точок уложеної пізніше капітуляції під Межибожем, в котрих поляки виразно жадали, щоб Ракочий віддалив від себе усіх зрадників¹⁰).

Так отже Львів і околиця здані були на власні сили. Львівське міщанство однак не хотіло віддати міста. Зрештою не було й нагоди показати свою відвагу Львов'янам. Ракочий сам був за слабкий, щоб облогою добувати місто, спішно йому було до Кракова — а в інтенції Хмельницького, як бачимо з листів і універсалів, не було зовсім здобування не дуже небезпечного для нього Львова, протівно старався не нищити старинного города, а зеднати собі по доброму міщан. Ще виправляючи в похід Ждановича, наказував йому поводитись зі Львовом і іншими, тамошніми городами так, „щоб жаден з ліших ані їздних не важився на них набігати, але щоб з людьми поступали, як в власними нашими“¹¹).

Також в пізніших листах і універсалах, висланих до Львова і Ждановича писав, „що місто і цілу околицю хоче мати під своєю обороною“, а через свого післанця о. Теодозія Томкевича, що прибув в половині квітня до Львова, до писаря мійського Кушевича під претекстом відібрання оставленого до направи годинника передав листа від себе і від Виговського до магістрату, запевняючи о своїй ласці і опіці¹²).

Ці приятельські запевнення Хмельницького під адресою Львов'ян мусіли непокоїти поляків, бо не довіряючи відпорности міщан, післали для певности до Львова військовий гарнізон, що складався з піхоти Конського і драгонії Чарнецького¹³).

Тимчасом Ракочий нетерпелився, бо хоч і дістар 29. XII. відомість про похід козацьких військ, не міг їх дочекатися. Переправившись через Карпати, станув у Синевідську, відтак зняв Сколе і Стрий, де рішив якийсь час ждати на союзника. Але козацькі війська посувалися іншим шляхом, йшли добре відомою дорогою на Львів, Перемишль, тому Ракочий, оставивши Львів і Самбір, рушив у напрямі Перемишль—Ярослав. По неудалих битвах під Ярославом і Перемишлем цофнувся і станув обозом між Медикою і Переми-

шлем у Торках. Там получилися врешті з ним з кінцем лютого козацькі війська Ждановича¹⁴).

Аж тепер набрав певности себе Ракочий. На чолі близько 70.000 армії, не рахуючи обозу, не гаючись рушив у сторону Кракова. Однак скоро показалося, що побоювання козаків були вповні оправдані. Ракочий не бур добрим вождом. Хоч амбітний, підприємчивий, войовничий — та на вожда у більшім поході не надавався. Пізнав це відразу шведський посол Штернберх та писав задалегідь свому королеві „що брак перш за все князеві военного досвіду“ і радив придати до його боку кілька хоругов шведського війська з досвідченим генералом, щоб помагав князеві у военных операціях.

По дорозі до Кракова повно було непотрібних битв і сутичок, здебільша неудатних, безпланових, з вини князя, котрий поводився не як досвідчений вояка, але як перший-ліпший поганий ватажок. Непотрібно, з великою для себе шкодою палив і нищив села і міста, руководячись часто особистим гнівом, як приміром спаленням Ланьцута хотів пімститися на Любомірським, котрий ще недавно пропонував князеві польську корону, а опісля плян цей закинув.

Серед такого походу на захід 28. III. прибув Ракочий до Кракова, де получився зі шведським гарнізоном, а відтак оставивши частину своїх військ у Кракові, рушив до Сobotи, щоби почитися зі шведським королем. Підчас цілого цього походу козацькі війська йшли майже все попередю союзної армії, густо промощуючи дорогу своїми трупами. З кінцем марта впало 400 козаків у Ракові, багато лягло у Хмельові, Пінчові та Іваниськах.

У тім часі шведський король станув у замку Оссолінських в Уегді, де й відбулося торжественне прийняття нових союзників. 11. IV. прийняв король шведський Ракочого і козаків, а в кілька днів пізніше переправилися союзні війська через Вислу і у Завихості 15. IV. відбулася воєнна рада. Шведський король радив Ракочому іти на Бересть литов. і Замость, бо звідтам по думці короля добре получення з Литвою, Мазовією та Україною. Відтак пропонував шведський король спільний атак на польське військо під Казимиром, а вкінці погодилися усі ударити на польське військо, що стояло біля Люблина, а колиб воно не прийняло битви, заатакувати Бересть литов., або облягати Замость.

Там аж після ради витав шведського короля від імени козацьких військ наказний Жданович, окружений пишним козацьким відділом, а король прийняв його дуже ласкаво та щедро обдарував. Назагал видно, що шведський король багато краще ставився до козацьких військ та їхніх старшин; цинив їх відвагу та хоробрість, зновуж Ракочому кілька разів вже тоді звертав увагу на брак дисципліни в угорським війську. Ракочий не потрафив вибудувати під Казимиром потріб-

¹⁰) Kubala L.: Wojna branden. str. 342.

¹¹) " " "

¹²) " " "

¹³) Kubala: W. branden. str. 146. — List z Dankowa do Imper. kancelerza kor. Теки Нарушевича 150/d7 Архів Чарторійських.

¹⁴) Опис походу союзних військ на Варшаву і відворот до капітуляції під Межибожем — на підставі L. Kubala: Wojna brandenburska i діярія езуїти Адріана Пікарського (Теки Нарушевича т. 150 г. 34. Архів Чарторійських).

ного мосту, проявляв взагалі мало самостійності, тягнувся непотрібно за шведським королем, бо-жчись залишитися сам у чужому, ворожому краю.

Але до грабунку і розбою угорські війська були перші, що до решти підірвало прихильність і симпатію польської шляхти до Ракочого. Коли в часі бенкету шведський король показував на мапі Ракочому маршруту його військ, князь не звертав серед п'ятики на це уваги, що дуже порушило шведського короля і він образений звернувся до своїх прибічників зі словами: „Гляньте, з ким маємо до діла і що по нім можемо сподіватися“.

Тут також треба шукати причини, чому король, розчарувавшись на Утрах, охоче тепер схилився до жадань Б. Хмельницького і таки згід з Замостя виправив післанців до Богдана, погоджуючись на усі його територіяльні жадання за 20.000—30.000 козаків, котрих просив вислати таки зараз до Берестя литов., що його по невдалім наскоку на Замость заняли його війська¹⁵). На таку децизію шведського короля безперечно мав немалий вплив підкоморій київський Юрій Немирич, що находився в оточенні шведського короля, брав визначну участь в українсько-шведських переговорах, а пізніше в часі походу не раз ставав у пригоді козацьким старшинам. Цинив його теж висухо шведський король та через своїх послів порочав його увазі гетьмана і це либонь були перші зв'язки Юрія Немирича з Б. Хмельницьким, що довели пізніше до повороту Юрія на Україну та дальшої дипломатичної праці уже для добра рідного краю. Нарочно здається оставив Юрія потім король шведський при війську Ракочого, щоб через нього впливати на козаків, і Немирич майже до самого кінця походу був з козаками і не раз служив їм доброю порадою¹⁶).

Це найкращий доказ, як скоро пізнався шведський король на боевій вартості козацьких військ та радий був перетягнути їх до своєї армії, як вже не усіх, то принайменше якусь частину, кілька тисяч. В таємниці перед Ракочим вербував для короля козаків Стернбах, а вони з великою охотою хотіли покинути неfortunного полководця та перейти до шведів. Полковник Ференц, котрий визначився в битвах під Варшавою і Равою, де на чолі 5.000 відділу провадив самостійні воєнні операції проти польського партизана Жегоцького, згодився вже перейти до шведів. Але Ракочий, довідавшись про ці переговори, не знав що робити, тратив голову, раз давав дозвіл, то знову протестував і скаржився перед шведським королем на нельояльну поведінку¹⁷).

Зневірившись до решти до свого союзника, шведський король залишив його у Бересті Литовським, а сам одержавши відомости, що Дан'я заатакувала його посілости, спішно вирушив на північ.

Положення козацьких військ по відході шведів стало критичне, ще поруч шведів могли воювати, але оставати з таким непевним союзником, як Ракочий не дуже їм усміхалося, тимбільше, що вже

від довшого часу трактував він потайни з поляками про мир, а його поведінка з козаками не була найкраща. На тім тлі повстали у козацьким війську заворушення і негодування, козаки ждали відслати їх домів, бо не хотіли бути іграшкою в руках підступного, угорського інтриганта. Але завдяки інтервенції Стернбаха та Немирича удалося успокоїти затривожених козаків, а залагодивши яко-такі справи і відіславши на бажання козаків частину їхніх возів з добичею на Україну, рушив Ракочий на Варшаву, щоб заняти її перед приходом Стернбаха.

19. травня Варшава капітулювала — союзні війська увійшли до столиці, а мадяри знищили та зрабували її по варварськи. Підчас грабунку повстала у місті пожежа, котра знищила між іншим королівський замок.

Пощо займав Ракочий Варшаву, коли не міг її вдержати — невідомо. Чи грала тут роль амбіція князя, претендента до польської корони. Чи думав він цим воєнним успіхом прихилити до себе польську шляхту, мовляв — вже заняв столицю, чи може манила його надія воєнної добичі в столиці — трудно сказати. Певне, що тодішне положення союзників не було блискуче, а тимбільше Ракочого, котрий в часі цілого походу не проявив взагалі ніякої ініціативи, розуміння ведення війни та не дав доказу особистої вдягати.

Заняття Варшави було верхом воєнних успіхів Ракочого. Від того часу переслідувало його нещастя. По відвороті шведських військ Ракочий не знав що робити. Заняв вправді Варшаву — але що далі. Польська шляхта ставилась тепер до нього чимраз більше ворожо, поляки покидали нишком його війська, а підізди Чарнецького, Сапіги, Потоцького і Любомірського скрізь непокоїли угрів. Врешті Ракочий рішився на відворот, котрий чим далі переменявся в утечу, коли наспіли тривожні вісти про диверсію Ю. Любомірського на Угорщину, та про неприхильне становище Криму і Порти до замірів Ракочого, а врешті перебільшені відомости про цісарську, військову поміч для Польщі. У мадярським війську повстали заворушення, перелякані угри ждали повороту домів, а козаки також просили щоб князь не відводив їх далеко від границь України.

До того в таборі ширилися ріжні недуги, околиця була пуста, а брак харчів і паші давався дуже узнаки військам.

Тому не доходячи до Кракова, союзні війська переправилися при помочі козаків і Немирича через Вислу та оминаючи Замость, рушили на Томашів, Магерів і Золочів. Напряма цей вибрано за вказівками старого Богдана, що довідавшись про критичну ситуацію Ракочого і козаків, казав Ждановичеві простувати на Україну разом з Ракочим і вже задалегідь виправляв їм на допомогу свого сина Юрія з 20.000 військом¹⁸). Уважаючи відворот Ракочого лише хвилевою невдачею, вірив Богдан, що ситуація небавом зміниться на краще. Йшло отже про те, щоб порятувати союзника та його військо. А що ходили вістки, начеб-то рушилися кримці у допомогу полякам.

¹⁵) Архів 70 — Зап. Рос. III. том. VI. р. 221.

¹⁶) Kubala: Wojna brand.

¹⁷) Kubala: Wojna brand.

¹⁸) Липинський: На переломі стор. 56.

вислав гетьман брацлавському полковникови Михайлові Зеленському кілька полків, яко обсерваційний корпус на полудні, щоб часом справді татари не заатакували Ждановича та Ракочого і їх не знищили. Також приготував Богдан диверсію заporожців на Крим¹⁹⁾.

На козацьких нездеморалізованих військах лежав весь тягар оборони в часі відвороту. Козаки йшли в задній сторожі, закриваючи похід свого союзника і ведучи весь час завзяті бої з наступаючими польськими військами С. Чарнецького. Устелили поле трупом під Магеровом (11. VII.), багато полягло під Жовквою, але через удалий маневр козаків, що переправились через болота як колись під Берестечком²⁰⁾, удалось задержати польські війська та дати час утечи Ракочому. Але не на довго, бо незабаром під Красним знова наздігнали війська Чарнецького козацько-угорські відділи. Під Красним прийшло до кривавої битви, страти в людях були великі по обох сторонах — а вислід той, що С. Чарнецький вважаючись слабшим, задержався, ждучи помочі польських гетьманів.

Тимчасом союзні війська відступили на Зборів, Озірну, Тернопіль, а відтак Збараж та заняли оборонне становище серед болот і мочарів під Чорним Островом. Там незабаром наздігнали їх свіжі польські сили (Маховського та Дмитра Вишневецького), але у ночі Ракочий, кинувши табор, рушив з військом на Проскурів до Межибожа, де сподівався стрінити козацькі війська Юрія Хмельницького.

Ідучи по свіжих слідах 21. VII., заатакував малий польський відділ в 200 людей Ракочого, а цей непотрібно і необережно дав втягнутися до битви, а тимчасом надійшли головні, польські сили з гетьманом Потоцьким і Любомірським.

Козаки, бачучи цей нерозважний крок Ракочого та предвиджуючи, чим він може скінчитися — покинули його табор — та рушили далше на схід. Требаб тепер обговорити, чому козацькі війська рішили покинути свого союзника у такій критичній ситуації. Невже була це зрада, як думають деякі історики і як висловлювалися тодішні польські джерела?

По всьох історичних даних справа представляється трохи інакше. Вістки про напад Любомірського на Семигород, про прихід цісарських, помічних військ та вістка про неприхильне становище Порти вже давно хвилювали Ракочого та його війська. Угри, молдавани і волохи, боячись нападу татар та поляків, напірали на князя, щоб чимскорше вертав домів. Ніякої боєздатности ці війська не проявляли; було це після тодішніх джерел, не військо, але некарні, без почуття військової дисципліни зревольтовані банди грабіжників, що чим скорше бажали довести домів награбоване добро. Як ми бачили наглядно, весь тягар оборони в часі відвороту, спадав на козаків, ще найбільше карні війська і лиш вони побіч шведів, волохів і молдаван ще представляли сяку-

таку боеву силу. В угорським таборі було безголовля, збунтовані війська не слухали приказів, голосно говорилося навіть про перехід на сторону поляків та про спільну акцію проти козаків і інших союзників.

Нічого дивного, що і серед козацького війська почало ширитися невдоволення. Козацька чернь найбільше скоро до бунтів, вже двічі в часі походу намагалася викликати у війську Ждановича отвертий бунт, на щастя здавлений. Але тепер справа трудніша. Військо було перетомлене вічними боями, знеохочене поганим оборотом справи, а серед таких обставин легко давало послух всяким поголокам а то й агітації. Почувши, що гетьман наказав Ждановичеві відворт на Україну, невтаємничені в тайни дипломатії козаки, не розбираючи чому і як, думали, що Жданович на свою руку провадить на польський престол ненависного їм Ракочого. Напевно багато заважили і намови московських агентів, які між козаками жирували. Вправді Желябужському не вдалося найти військ Ждановича, але таких Желябужських було безперечно більше і напевно їкня агітація зробила немало. Остаточо перешлила нерішених козаків на свою сторону. Козаки несвідомо повалили своїми руками великі пляни Богдана. Прийшло до отвертого бунту у козацьким війську Ждановича, що рішуче жадало повороту на Україну. Жданович і Немирич були безрадні. Не мали сил здавити бунту; козаки погрозували смертю Ждановичеві, коли не попровадить їх зараз у свояси. Шож мав робити Жданович — не сила була стримати козаків, бунт поширився у всіх частинах, тому Жданович бачучи безвихідність всякої акції, уляг насильству, покинув табор Ракочого і рушив зі збунтованими військами в сторону Камянця на Поділлі.

По відході козаків війська Ракочого стогнула паніка; хоч було їх ще більше як 20.000 — Ракочий не відважився воювати, але навязав переговори, що скінчилися соромною, капітуляцією.

Приглянувшись ближче цьому поході, причини катастрофи під Межибожем слід шукати передовсім у поганім проводі цілої акції який лежав у руках недосвідченого в военных справах, але зарозумілого князя Ракочого. Була вона лиш льогічною консеквенцією цілого ряду тактичних похибок з боку цього неfortunного полководця. Про нього сучасна опінія не висказується дуже похвально. Пізнався скоро на особистих кваліфікаціях князя, як вождя, шведський посол Стернбах та радив королеві шведському додати Ракочому здібного, шведського генерала, щоб він провадив военну акцію. Назагал уважано князя амбітною, підприємчивою, веселою та воевничою людиною, — а перш за все гулякою-п'яком. Ця остання прикмета, брак карности в його обозі, грабунки та розбої його військ, а брак серіозних военных успіхів до решти закопали його в опінії шведського короля. Тому він його легковажив, уважав не поміччю, а баластом та хотів в якийнебудь спосіб збутися цього неfortunного союзника. Але найгірше свідоцтво про Ракочого залишили козаки. Загально уважано його мало воевничим, а за те палким чоловіком, що у гніві

¹⁹⁾ Kubala: Wojna branden.

²⁰⁾ Характеристика Ракочого — на підставі: Wojna brandenburska, str. 128, 137, 153.

не рахувався зі словами. Генераль. писар Виговський висловився про нього так: „Не подобається нам союз з таким вояком, що виховався на печі, але не можемо його (розуміється з браку кращого союзника), відкидати і мусимо йому приязно відповісти“. Але довіря великого всетаки з обох сторін не було. Рана, завдана Богданові

через смерть безталанного Тимоша у Сучаві, ще не загоїлася і коли Хмельницький робив тепер союз з винувником смерті його найлюбішого сина, то виявив гетьман велику жертву з особистих поррахунків для добра і слави своєї батьківщини²²).

(Докінчення буде).

Смерть сотника Івана Балтра

Іван Балтра був сотником 10го гарматного полку У. С. С. через цілий час визвольної боротьби.

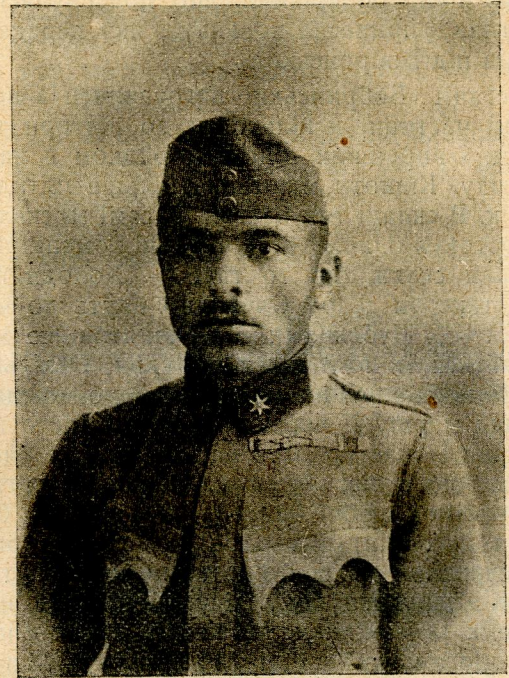
Після замирення з большевиками були змушені українські старшини, між ними і сот. Балтра, віддати провід у руки якихось молодих старшин, насланих большевиками. Тодіж відібрали від них і всю кращу зброю (гармати, кулемети, тощо). Було це під Уманем. Тут розпрощався сот. Балтра зі своїм другом Я. Воевідкою, котрий при цім „розброєнні“ не здержав сліз і заплакав. З рештою стрільців (ок. 200 люд.) і з майже непридатними рештками зброї ударся він через Жмеринку Винницю. Бердичів до Поста Волинського, звідки на приказ большевиків подався у Київ. Мала там створитися під його проводом кадра. Мабуть на сам Великдень (1920 й рік) прибув він з військом на київський двірець, де через два дні довелося простояти під ескортою. По двох днях відіславо його до Бендерських касарень і тут перебув він кільканадцять днів, вишколюючи відділи.

Одної ночі зачали нагло большевики обстрілювати Бендерські касарні. Згодом виявилось, що це їх большевики вважають зрадниками, бо Українська Армія увійшла в порозуміння з поляками. Було багато ранених.

Сот. Балтра вспів втікти з касарень зі своїм братом (Михайлом), Елиів-ом (четар. з Копичинець), Григорашуком (чет. з Підволочиськ), Банахом (із Секальщини) і братами Максимюками (з Гуцульщини). Оба з братом переховувалися в задалегідь приготованім мешканні двох Українок в околиці Львівської вулиці — напроти переховувалася решта втікачів. По кількох днях рішили всі втікати з Києва. Тут долучилося до них двох закордонних старшин. Зійшлися в якісь підвалі і там склали присягу: одич одного боронити, хочби й прийшлося життя віддати. Всі вирушили досвіта з Києва в напрямі Козятина. Переховували їх і показували дорогу довірені люди сіл, що між собою зналися.

Дійшли до с. Кошляки к. станції Кожанка. Дальше не можна було йти, бо якраз большевики робили відворот. Кілька днів усі втікачі просиділи в поблизькій гайку, до котрого провадили тільки дві криті стежки крізь трясовища. Одного дня напав на большевицькі вози от. Святенко а завважирши в гайку людей, наставив сюди скоростріли. Сот. Балтра з іншими втікли в село. Того самого дня вийшов він за село з чотирьома втікачами, щоби оглянути ситуацію. Тут зловив його большевицький кінний відділ. Всі повідкидали від себе зброю і документи. Сот. Балтра схоплено

з револьвером в руці. Не знати, чи хотів вбити большевицького старшину, чи може поповнити самогубство. На місці страшно його побили прикладами крісів. Котрийсь із большевиків проколлов багнетом правий бік. Тому, що знайшли при нім матеріали відносно техніки організації відді-

лів, мапи і т. д., то повели його з іншими зловленими до старшини на переслухання. Сам не міг іти — помагали вояки. Тут зміг сказати, що він з Підберізець к. Львова і змовк. Старшина спитав інших зловлених, чи знають сот. Балтра. Усі відперлися. — Пояснив їм, що як вони знають, то відішле їх разом з ним під суд, якщо ні, то його, як ворожого розвідчика, розстріляють, а тільки їх самих відішлють під суд. — Питає пораз перший: „Знаєте? — Ні!“ Сотникові потекли по обличчі сльози. — І другий і третій раз відреклися його другі. — — — А за хвилию впав сот. Балтра на землю, поцілений двома крісовими кулями в голову. Се все діялося тоді, коли дерева зачинали розвиватися.

— А свіжу могилу на кошляківськім кладбищі прикрила вже нова зелень.

— В останню дорогу проважали сотника три священики і багато народу. На могилі видне дубовий хрест із написом. — В посмертній метриці стоїть: дата смерти: 17. IV. (ст. ст.), похоронів 18. IV., прожив літ: 29.

Холодний Яр говорить

Написав *Юрій Горліс-Горський.*

(Продовження)

На слідуєчий день ввечері, наша розвідка із Кам'янки донесла, що туди прибула школа червоних командирів із Києва в кількості 300 — 320 курсантів, добре вишколених і озброєних.

Із розмов червоноармійців кам'янського гарнізону між собою, наші розвідники винесли вражіння, що на завтра готується наступ на Холодний Яр. Очікують прибуття карного загону Лопати, який оперує в селах по той бік залізниці.

Наші люди пильно стежать за ворожими частинами і про якийсь рух своєчасно дадуть нам знати.

Тієїж ночі, розвідчиця, що повернулася ізза Жаботина, принесла новинку, яку передали їй люди із під Бобринської.

На станції Бобринська вигрузилися з потягів червоні частини, в кількості до півтори тисячі чоловік і вирушили пішим порядком в нашому напрямку. Кінноти мають не більше п'ятидесяти чоловік. В складі тих частин — самі москалі. Під час постою в одному селі, червоні командири розпитували селян, що то таке — Холодний Яр? Місто таке чи село? Очевидно йдуть до нас „в гості“... Під Лубенцями або Зам'ятницею можна сподіватися їх вже після полудня. Оскільки це частина нова в наших околицях — то можна сподіватися маршу її через Жаботин просто на ліс і Мотрин монастир. Для нас це було би вигідно, бо для бою в лісі — ми мали всі переваги. До того, частина нашої бригади, яка вийшла би назустріч цьому противникові, могла би тримати безпосередній зв'язок з сотнями, що будуть відбивати з другого боку лісу сподіваний наступ червоних із Кам'янки. Можна було ще сподіватися ворога із за Тясмину, з Побережжя, хоч червоні частини на Черкащині були по вуха заняті своїми повстанцями. Після півночі, розсилаємо в різних напрямках розвідників, які б освітлювали нам посунення ворога.

Після „мобілізації“, штаб Холодного Яру постарався про розширення праці агентурної розвідки і це виходило нам на добре. Ми мали довільну кількість ідейно відданих справі розвідників і розвідниць, які потребували грошей лише на видатки в подорожі (і то не завжди) і які чули би ся глибоко ображеними, коли б їм запропонували винагородження за їх небезпечну роботу. Кожний із них розумів, що наражаючися на небезпеку — цим самим відвертає її від рідного села, хати, своєї родини. Всі наші розвідники й розвідниці, мали в ближчих і дальших селах та й в містах родичів, знайомих, своїх по настроях людей, які їм допомагали, переховували, давали підводи, щоби вони вчас поспіли до штабу з відомостями про ворога. Навіть молодші, націоналістично настроєні черниці Мотриноного монастиря, що ходили досить далеко збирати

датки на монастир, — були для нас добровільними розвідчицями.

Цілоком протилежно стояла справа з розвідкою у ворога. Коли Чека або штаб якої червоної частини і знаходили чоловіка, який ідейно чи за гроші брався розвідати наше положення і сили, то для такого розвідника було „контр-розвідкою“ все населення наших околиць. Чужий чоловік в селі — відразу ж зауважувався.

Поповнення бригади відбувалося переважно групами людей з однієї місцевості, що один одного знали, а одиночних „новобранців“ — приймалося обережно.

Червоні частини, особливо прибуваючі з Московщини — мусіли оперувати „на помацки“...

Тієїж ночі, дієві та резервові сотні в Мельниках, Медведівці, Лубенцях — були приведені в бойовий порядок. 2-ий курінь був розташований на стикові Мельників і Медведівки. 1-ий і 3-ий, маючи в складі понад півтора тисячі боеків, виступили вночі до монастиря. За ліс в напрямку Жаботина і Кам'янки були вислані кінні стежі.

Години коло 9 ранку, ми мали вже відомості, що курсанти, загін Лопати, караульна рота, міліція, чота воєнкомату — разом до шестисот чоловік при чотирьох станкових і шести ручних кулеметах — готув'ються до вимаршу із Кам'янки, т. зн. могли вже вирушити, поки зв'язок до нас добрався.

Перший курінь, з наказу Деркача, виступив на край ліса коло Грушківки.

Розположивши сотні, курінний Петренко, сотник 1 сотні Василенко і я, стали на пункті, з якого видно було кам'янську дорогу. Минуло добрих півтора години, поки на обрії з'явилася ворожа колона.

Через якийсь час вона затрималася і стояла на місті досить довго. Перед нею крутилися на конях чотири верхівці — очевидно командири. Через далековид пізнаю в одному із них „карателя“ Лопату, який вимахуючи в бік лісу руками, очевидно інформував останніх про місцевість і можливу зустріч з нами.

Ще підчас нічної наради в штабі, само собою висунулося пропозиція, що Кам'янка має завдання продемонструвати, щоби відтягти в цей бік всі наші сили, а тим самим — дати можливість частинам, що наближалися стороною від Бобринської — без спротиву зайняти Лубенці, Мельники і Медведівку.

Петренко дав наказ Василенкові, щоби той, балками і селом, непомітно перевів першу сотню і заховався з нею в порослій корчами балці. Ми виступимо із лісу і зав'яжемо з червоними бій на полях. Це відразу відтягне увагу ворога і облекшить Василенкові його завдання. Тоді ми почнем відступати з таким розрахунком, щоби підвести

вороже крило або тил під удар першої сотні. Вся 1 сотня, почавши від сотника, складалася із старих вояків, була міцно здисциплінованою, добре озброєною, мала в складі понад 250 чоловік. Щоби Василенко не поспішив з виступом — курінний попередив його, щоби він не вступає в бій, поки не отримає наказу. З положення, яке ми проектували зайняти на полях, зв'язок добити до нього балкою і городами вчас. Розходилося про те, що Петренко хотів зорієнтуватися під час бою, чи краще 1 сотні вдарити на крило ворога, чи перепустити його і залишитися узаді, коли червоні — переслідуючи нас — поведуть свої лави до лісу.

2 і 3 сотня, розвинувшись в лави ще у лісі — рушили в напрямкові ворожої колони, яка ще стояла на місці.

Зауваживши нас, червоні заметушилися і теж почали розсипатися в лаву.

Хвилини через двадцять на полях точився вже бій. Курсанти стріляли добре і за короткий час ми мали одного вбитого і трьох ранених. Наші три „максими“ і один „кольт“, били виключно по лаві курсантів, що виділялася червоними околицями кашкетів і стройністю ладу. Під час кількох коротких наступів курсанти мали значні втрати але охоти наступати ще не тратили. Останні частини ворожої лави відставали від них. Маневруючи наступами і відходами то одного, то другого крила, Петренко привів лінію фронту до по-

трібного нам напрямку. Від Василенка прибіг зв'язок з донесенням, що він заняв вже положення згідно з наказом.

В цей час з невидної звідти залізниці відкрив гарматний вогонь бронепотяг. Вогонь той відносно ніким не направлявся і не коригувався, бо стрільна розривалася в різних місцях, що нічого спільного з боєм не мали.

Петренко передав по лаві наказ, щоби сотні поступово зменшували стрілянину, роблячи враження, що забракло набоїв. Через кілька хвилин передав наказ відступати — зпочатку лівому крилу, потім — правому. Курсанти були проти нашого правого крила, ближче до лісу.

Побачивши, що ми відступаємо, останні ворожі частини „батьоро“ рушили вперед.

Петренко дає мені наказ послати зв'язок до Василенка з наказом вдарити на праве крило ворога з фронту, коли воно порівняється з балкою. Караульники, міліція, карателі — кинуться тікати до курсантів і нароблять паніки. Це можна добре використати.

Тим часом курсанти таки добре натиснули на наше праве крило примусивши його до відступу дещо поспішнішого від „тактичного“...

Вони доходили вже до лісу, коли ліве крило ворога порівнялося з балкою, де була захована 1 сотня.

(Продовження буде).

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ХОРУНЖИЙ СИДІР ГОРБАЧЕВСЬКИЙ.

В дорозі з Кожухова на Соловки літом 1920. року від куль чекістів впав між іншими хорунжий Сидір Горбачевський — один з небагатьох розвідних старшин І. Корпусу У. Г. А.

Покійний уродився 15. грудня 1890. року в Монастирських, виростав як син судового урядника в Тлустім, а до гімназії ходив в Коломиї, де і здав матуру в 1910 року. Опісля студював і скінчив в 1914 році правничі студії у Львові. В австрійським війську служив щойно від 1915 року при 15. п. п. Листопадові дні 1918. року застали його в Тлустім, де брав активну участь в перениманню влади, а потім в переводженню мобілізації і організуванню похідних сотень. З початком січня 1919. р. дістав він приділення в характері розвідного старшини до І. Корпусу У. Г. А. і від того часу доводилося його в тім характері стрічати нераз в часі зтяжних боїв на відтинку Угнова і Белза, а опісля в часі відворотів і наступів нашої армії як совісно і гідно сповняв аж до Чечільника свої обов'язки. Побіч незвичайно совісного і працьовитого розвідного старшини четаря Пекара, котрого короткий час заступав покійний на відтинках групи Угнів, а потім ІХ. Бри-

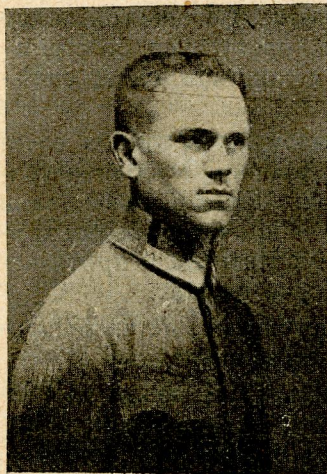
гади, а котрий відай також загинув, належав покійний до тих, які не садизмом всяких к-рів, але

інтелігенцією і розумом здобували для нашої армії потрібні інформації про ворога, а для своєї праці у своїх і чужих пошану. — В. Й. П.

Подав Д-р С. Б.

Четар „Запасного Коша“ в Белзі **ІВАН ЛІСЦЬКИЙ** (ур. 16. II. 1894 р. в Перемислові к. Белза, пов. Сокаль).

Після листопадового перевороту, вертає зі світової війни і голодиться до своєї Армії, яка тоді почала творитися. Придільений Командою „Запасного Коша“ в Белзі, стає командантом одної, здається, третьої з черги сформованої в Коші сотні. Його сотня після короткого вишколу в Белзі, відходить на фронт під Варяж, де успішно боронить зайнятих нею позицій. Дня

3. лютого 1919. р., коли ворог почав наступати на цілім відтинку, чет. І. Лісецький прошиний кулею згинув. „Запасний кіш“ стратив в нім одного з ідейних і так нечисленних старшин. Тіло Його поховане в Перемислові, де він уродився в сел. родині. Могила Його мало помітна. Ідейна молодь Перемислова повинна дбати, щоби могила її односельчанина вказувала на те, що в ній спочиває один із кращих Борців за Волю.

С. Г.

Четар V, сокальської бригади **МИРОН ГАЛАНЬ** (ур. 30. VII. 1896. в Белзі, повіт Сокаль).

8. XI. 1918. вертає з італійського фронту і голодиться в Команді „Запасного Коша“ в Белзі на службу в рідній Армії. Деякий час повнить службу цензора в уряді поштовім у Белзі. Опісля на власне бажання відходить до Сокаля, а зі Сокаля, як старшина артилерист на фронт. Перших два тижні стоїть у Варяжі, опісля місяць у Вільбозі, а вкінці, аж до травневого відвороту в Горищу варяжським, З У. Г. А. переходить Збруч щоби тут пережити всі славні і трагічні її хвили. Тут занепадає на тиф і дня 20. січня 1920 р. умирає в с. Торканівці к. Балти.

До Архіву Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, передано в двох примірниках протокол, який списала скрема Комісія, визначена Командою V. бригади для переглянення та оцінення річей, які остали по Покійнім. Між іншими в тім протоколі мимоходом комісія підчеркнула ідейність і обовязковість цього старшини. Беручи це під увагу і жертви, які понесла рідня Покійного в часі визвольної війни, Комісія в імені Української Народньої Республіки зобовязалася звернути Його майно родині.

Тому, що Ком-да бригади не могла доручити

родині цей протокол, зладжено кілька його відписів і Ком-да дала їх кільком землякам Покійного, щоби вони, коли котрий з них верне домів,

доручили родині. Рідня таким чином одержала два примірники цього протоколу.

С. Г.

СТРІЛЬЦІ ГЕРОЇ З ЯКУБОВОЇ ВОЛІ

До найкращих належать братя Сенюхи. Вони ще 1914 року охотниками вступили до стрілецьких формацій у Стрию. Попрашали родичів, та виїжджаючи з села казали своїм ровесникам: „Все для України. Хто її любить — той хай іде за нами...“ Богаті батьки в тузі й померли не дїждавши „соколів-синів“. Погибли вони під Маківкою.

2. Духовим провідником місцевої „Січи“ 1914 р. був. Мих. Гаванчук ур. 1888 р.. Ідейний, охочий, жертвенний, карний громадянин. Пішов на війну. По повероті в 1918 р. на поклик „Батьківщина в небезпеці“ формує гурток, заприймає та іде на хирівський фронт. В обороні рідної землі згинув під Хировом від машинного кріса. Спочиває на кладовищі в Горохівцях.

3. На Великдень 1919 р. під Львовом у Наварії упав Олександра Жугута.

4. Микола Губицький помер на тиф під Одессю 1920 р.

5. Михайло Наливайко згинув без вісти на початку визвольної війни.

6. Гринь Кюбрин син Василя згинув без вісти на початках визвольної війни.

7. Микола Кюбрин син Василя згинув без вісти на початках визвольної війни.

8. Іван Кюбрин — Антонів помер на тиф у польським полоні.

9. Дмитро Кюбрин помер на тиф у Винниці.

10. Василь Блажкевич помер з ран 1921 року.

11. Яким Мельник згинув підчас утечі.

БІБЛІОГРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

- Мишуга Лука др.* Похід українських військ на Київ (Серпень 1919). Відень 1920. 16°, ст. 32. Вид. „Укр. Прапор“.
- Мир з Україною* перед парламентами Центральних Держав. „Віст. пол., літ. й життя“. Відень 1918, ч. 8, ст. 115—116; ч. 9, ст. 130—132; ч. 10, ст. 140—141.
- Міко.* Жалібний спогад. „Запор. Думка“. Стрілків 1921, ч. 33, ст. 2.
- Перехід Запорожжя: див. на інтернацію.
- Міко.* Руйнація запілля (Партизанщина). Військовий нарис. „Запорожець“. Пикуличі 1920. 4°, ч. 1, ст. 10—18; 1921, ч. 2, ст. 22—24; ч. 3, ст. 25—28.
- Мінко І.* Територіяльна система в червоній армії. „Табір“. Варшава 1927. 8°, ч. 4, ст. 48—61.
- Місевич Кость.* Бандурист Антін Митяй. „Літопис Ч. К.“. Львів 1931. 4°, ч. 9, ст. 11—12.
- Причинки до біографії повст. кобзаря.
- Місгостаршина* Никифорчин І. сотні 2. гал. полку кінноти рятує товаришів з ворожого полону. Календар Ч. К. на 1925 р. Львів 1924. 8°, кал.-травень.
8. IV. 1920. Кол. Айгенфельд на Херсонщині, проти черв. Гер. вчинок. з іл.
- Міхновський Микола птор.* Відносини до війни. Промова проголошена на першій військовій зїзді у Києві 6 травня 1917 р. Київ. 1917. 8°, ст. 17. Вид. Військового Т-ва ім. Павла Полуботка.
- М і Р.* Зустріч і парада українського війська. „Розвіт“. Раштат 1918. 4°, ч. 17, ст. 3—4.
- Вхід укр. війська до Києва по вигнанню большевиків в лютий 1918 р. За „Роб. Газетою“. „Розвага“. Фрайштадт. 1918. 4°, ч. 14, ст. 5—6.
- М. К.* Генштабу генерал-поручник Микола Медзевецький. „Шляхом Незалежності“. Варшава 1930, ч. 2, ст. 161—162.
- Причинки до біографії.
- М. К.* Український правопис (по Огієнкові, Сімовичові, Левицькому та инш.). Табір Стрілків (Польща). 1921. 32°, ст. 24. В-во „Запорожець“, ч. 1. К. Осв. Відд. 1-ої Запор. Стр. Дивізії.
- М. М.* Велика річниця (6. XII. 1919 — 6. XII. 1922). „Укр. Сурмач“ Каліш — Щипорно 1922, ч. 41, ст. 2.
- Зимовий похід.
- М. М.* Великі події минулого (історичні спогади). „Укр. Сурмач“. Каліш — Щипорно 1923, ч. 43, ст. 4—7.
- Перша інвазія червоної Москви на Україну.
- М. М.* В польському полоні. „Воля“. Відень 1919, т. 5, ч. 1, ст. 18—20.
- М. М.* 1917 — 18.5 — 1923. „Укр. Сурмач“. Щипорно — Каліш 1923, ч. 53, ст. 5.
- Шоста річниця заснування перших частин укр. війська: Полк ім. Богд. Хмельницького, полк ім. гет. Павла Полуботка, полк ім. гет. Петра Дорошенка. Обєднання в І. сердюцьку Республіканську дивізію.
- Могила над зеленим яром.* „Нар. Вістник“. Луцьк 1927. 4°, ч. 29, ст. 2—3.
- Настроєве.
- „*Молода Україна*“. „Вістник пол., літ. й життя“. Відень 1918. 4°, ч. 41, 549—550.
- Т-во б. полонених вояків.
- Монкевич Борис.* Берестейські мирові переговори в світлі мемуарів державних мужів Центральних Держав. „Наша Бєсїда“ Варшава, 19. 4°.
- Монкевич Борис.* Бїй під Крутами. „Поступ“. Львів 1929. 8° в.
- Монкевич Борис.* Дещо про співпрацю панцирних авт підчас оборони Києва в січні 1918 р. „Літопис Ч. К.“ Львів 1931. 4°, ч. 6, ст. 11—12.
- Монкевич Борис.* З останніх днів боротьби. „Літопис Ч. К.“ Львів 1932. 4°, ч. 6, ст. 4—7.
- АУНР. Листопад. 1920. Подїлля проти черв.
- Монкевич Борис.* Із днів змалання. (Уривок з воєнних спогадів). „Поступ“. Львів. 8° в., ч. 7/8, ст. 207—211.
- Монкевич Борис.* Лицар незломний. Світлій пам'яті от. Петра Болбочана розстріляного українськими республіканськими військами 29. VI. 1919. „Поступ“. Львів. 8° в., ч. 6/7, ст. 198—203.
- Причинки до біографії. Його відкритий лист ч. 2.
- Монкевич Борис, сотн.* Нічний наступ Чорних Запорожців на с. Багринівці. „Літопис Ч. К.“ Львів 1933. 4°, ч. 10, ст. 14—16.
- АУНР. Подїлля. І. кін. п. Ч. Зап., жовтень 1920.
- Монкевич Б.* Піоніри Українського війська. „Табір“ Варшава 1927. 8°, ч. 4, ст. 9—18.
- Богданівський полк. 1917.
- Монкевич Борис.* Полковник Болбочан у Києві. „Поступ“ Львів, 8°, ч. 3/4, ст. 106—111.
- Монкевич Борис сотн.* Слідами Запорожців. „Табір“ Варшава. 1927. 8°, ч. 5, ст. 63—82;
- Осінь 1918. Зап. корп. в обороні східних границь. Відступ перед москалями.
- Монкевич Борис.* Слідами нових Запоріжців. Замітки до історії Запоріжського Корпусу. „Наша Бєсїда“ 1919, 4°, ч. 1, ст. 8—9; ч. 2, ст. 8—11; ч. 4, ст. 12—13; ч. 5/6, ст. 8—10. (Нема закінчення).
- Монкевич Борис, сотн.* Слідами новітніх Запоріжців. Львів 1928. 8°, ст. 200, 16 іл., 8 схем. В-во „Добра Книжка“. Бібліотека історичних повістей.
- Похід Запор. Корпусу ген. Натїєва від Житомира до Криму і до донецького водозбору. 1918.
- Монкевич Борис, сотн.* Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. Зі схемами й ілюстраціями. Львів 1929. 8°, м. ст. 152, 3 під схемами, 10 карт з іл-ми і 6 ст.
- Коротка іст. полку. Зимовий похід, бої в складі регулярної армії. 1919—1920.
- Мордалевич Ю.* Лист Мордалевича. „Укр. Трибуна“. Варшава 1922. ч. 16, ст. 4.
- Повст. отаман, по втечі.
- Московсько-українська* мирова конференція. „Вістник пол., літ. й життя“. Відень 1918. 4°, ч. 23, ст. 354—355; ч. 24, ст. 367—371; ч. 26, ст. 399—402.

Мошинський Євген Іполіт. Закон про поступовання в Штабових Судах. Офіційно. Варшава 1920. 8°, ст. 42.

Ухвалений Радою Міністрів і затверджений Гетьманом П. Скоропадським 21. VI. 1918. закон про організацію військово-судових інституцій та їх компетенцію. Закон про деякі зміни і доповнення до тогож закону і закону 30. V. 1918 про підсудність військовим судам та про скасування законів 8. XI. 1918 р. і 6. X. 1919, затверджений Гол. Директорії С. П. 21. V. 1920. Інструкція Начальникам військових частин, при яких засновано військові суди, що до переведення виборів та складання реєстрів тимчасових судів. Закон про поступовання в Штабових Судах, затверджений Гол. Директорії С. П. 4. VIII. 1920.

Мошинський В. Більшовики на Херсонщині. (Факти і вражіння самовидця). „Син України“ Варшава 1921. 4°, ч. I, ст. 5—6.

Назв військових частин неподано.

Мошинський М. Василь Борщ. (З галерії повстанчих силуетів). Іл. Календар Канад. Українця на 1925 р. Вінніпег Ман. 1924. 8° в. ст. 62—63.

Херсонщина, вражіння.

Мошинський В. Силуети повстанців. I. Василь Борщ. 2. Дід. „Син України“. Варшава 1921. 4°, ч. 18/20, ст. 4—6.

Херсонщина.

М. П. З подій на Україні в часі нової революції. „Вільне Слово“. Зальцведель 1917. 4°, ч. 100, ст. 2—3.

Большевицьке повстання у Києві 1917 р. в листопаді.

М. Р. Зустріч і парада українського війська в Києві. „Гром. Думка“. Вецляр 1918. 4°, ч. 18, ст. 1.

М. С. Генерал Віталій Гудима. „Табора“ Варшава 1929. 8°, ч. 10, ст. 100—101.

Начальник Мобілізаційної Управи Військового Міністерства. Некролог, причинки до біографії.

М. С. Симон Петлюра, 1-ий Почесний Член Української Спільки Вовних Інвалідів. „Укр. Інвалід“. Каліш 1927. 8° в., ч. 4, ст. 2—4.

Корот. біограф. нарис.

• ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

В споминах Ф. Мелешка „Глодоси в часі національної революції“, помічених в ч. 7—8 (липень—серпень 1934) „Літопису“, треба справити такі помилки:

стор. 20. шпальта I. 5 стрічка з долини замість Іван має бути Івоня.

„ 21. „ I. 20 стор. з гори замість „Всеро-українських“ має бути „Всеросійських“.

„ 21. замість ТВК має бути ГВК (Глодоське).

„ 22. шпальта I. стор. 22 з долини замість „германської“ має бути „гетьманської“.

„ 23. шпальта II. замість „злинчани“ має бути „злинцани“.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. річник / Число 7—8. / Липень—Серпень 1934.

ЗМІСТ:

De profundis Микола Лебединський	2	Дещо з історії III. Групи „Глибока“ VIII. Самбірської Бригади Р. П.	10
Комітет несення помочі полоненим стрільцям Української Армії в Белзі С. Г.	2	Останній козацький похід за гетьману- вання Б. Хмельницького (1656—1657) Д-р М. Р.	14
Арештування „москвофілів“ в Самборі 1914 року о. Франц Рабій	4	Смерть сотника Івана Балтра	19
Спомини розвідчого старшини 1919— 1923 р. І. Вислоцький	6	Холодний Яр говорить Горліс-Горський	20
Голубячий приятель Ів. Шелестинський	8	Посмертні згадки	21
		Бібліографія	23
		Друкарські помилки	24

ХЛІБОРОБИ, розвиток молочарського промислу поратує Вас у теперішній господарській скруті. Але тямте що тільки справжній молочарський промисл під фазозю кермою і в звязку з сильною, центральною молочарською організацією, якою є Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ“, поратує Вас у злиднях. Зле поставлене діло без сильної організації може нанести більше шкоди як пожитку.

Звертайтеся за порадою і вказівками на адресу

„МАСЛОСОЮЗ“

Львів, Бартоша Гловацького 23. -- Тел. 43-86 і 81-04.

або до Відділів „Маслосоюзу“: Стрий, Шевченка 5, тел. 26. — Станиславів, Собіського 24, тел. 654. Перемишль, Косцюшка 3, тел. 340. — Самбір, Косцюшка 11а, тел. 43. — Коломия, Косцюшка 11, тел. 38. — Дрогобич, Пілсудського 14, тел. 285. — Тернопіль, Міцкевича 41, тел. 234. — Луцьк, Ягайлонська 25, тел. 239. — Катовиці, Шопена 11, Бельск, 3-го мая 1а. — —:—:—:—

Друкарня і Переплетня Наукового Т-ва ім. Шевченка

у Львові, вул. Чарнецького ч. 26, телефон 53-57,

виконують всілякі друкарські й переплетничі роботи скоро та дешево

Ми горді

на таку досконалу якість української продукції паперців і туток

„КАЛИНА“

кооп. фабрики „Будучність“ в Тернополі

Навіть найбідніші можуть тепер набути видання

„ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН

Найкраща нагода доповнити читальняні, кооперативні та приватні бібліотеки.

	ЦІНИ	
	перше тепер	
Антін Вільшенко: Життя й пригоди Цяпки Скоропада, Віршована історія про пор. У.С.С. Цяпки, ст. 270	4:50	1:50
М. Голубець: Історія Львова від найдавніших часів, ст. 179	3:00	1:25
Богдан Лепкий: От так собі, ст. 131	1:50	0:70
Слота, ст. 27	0:90	0:30
Зірна, повість ст. 181	4:00	1:75
Вадим, повість ст. 227	4:50	2:00
Василь Софронів: Грішник, ст. 112	1:50	3:60
Халіда Едіб: В огні, повість ст. 234	4:50	2:50
Берестейський мир — спомини і матеріяли ст. 320	8:00	3:50
Роман Купчинський: У зворах Бескиду	3:90	3:90
Федір Дудко: Чорторий, ст. 180	3:50	3:00
Квіти і кров, ст. 192	4:00	2:00
На згрищах ст. 168	2:00	2:00
Глум, оповідання, ст. 56	1:20	0:50
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів української революції.		
I. До Берестейського миру, ст. 180	3:50	1:50
II. До заняття Києва, ст. 184	3:50	1:50
III. Кримський похід, ст. 164	3:50	1:20
IV. Доба Гетьманщини, ст. 117	3:00	1:20
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих, пригоди з воєн. часів ст. 262	5:00	2:00
М. Брининський: Хрестний огонь, воєнні нариси, ст. 184	3:50	1:50
В. Лопушанський: Перемога, повість в 2-х т. з визв війни	6:00	2:75
Д-р Степан Шухевич: Спомини:		
II. Від квітня 1919 до липня 1919	4:00	2:50
III. Від липня 1919 до січня 1920	4:00	2:50
IV. Від січня 1920 до квітня 1920	4:00	2:00
V. Від квітня 1920 до серпня 1920	4:00	2:00
Ст. Шухевич: Видиш брате мій (8 місяців серед У.С.С.)	4:50	2:00
Микола Галагаи: З моїх споминів:		
I. 80-ті роки до світової війни ст. 203	4:00	1:90
II. Світова війна — розвал парату — українська революція ст. 196	4:00	1:90
III. 3-тий військовий зїзд — делегація на Кубань — більшовицька навала — прихід німців ст. 176	4:00	1:90
IV. Дипломатична місія в Румунії. — Дипломатична місія на Угорщині, ст. 296	6:00	2:00
Д. Дорошенко: Мої спомини II, III, IV том по 1:50		4:50
Олена Степанівна: На передодні великих подій Переживання і думки 1912—1914	2:00	0:70
Михайло Костів: Джин-гісхан гряде, ст. 102	3:00	1:20
Д-р Андрій Чайківський: Чорні ярами. Спомини за час від 1.XI. 1918—13.V. 1919	3:00	1:20
✓ Д-р Іван Максимчук: Гожухів. Трагічна доля рештків УГА., ст. 100	2:80	1:10
Микола Мельник-Матіїв: На чорній дорозі оповідання	3:50	1:50
А. Крезуб: Партизани, спомини, ст. 358, т. I. і II.	8:00	3:50
Евген Чикаленко: Щоденник (1907—1917), ст. 496	14:00	6:00
✓ Д-р Ганс Кох: Договір з Денікіном. Причинки до трагедії УГА на Вел. Україні від 1.XI.—17.XII. 1919	1:80	0:80
Ілько Борщак: Великий Мазепинець Григорій Орлик, генерал Людвіка XV., ст. 208	7:00	5:00
I. Калічак: Записки четаря. Спомини з Хирівського фронту 1918—1919	2:80	1:20
Д-р К. Левицький: Великий зрив, ст. 150	6:00	2:50
Т. Г. Масарик: Світова революція, I. II., ст. 540	21:00	8:00
В. Приходько: Під сонцем Поділля, ст. 250	6:00	2:50
В. Юрченко: Шляхами на Соловки	4:00	4:00
Пекло на землі.	5:00	4:00
В. Леонтович: Хроніка Гречок	3:50	1:70
О. Бабій: Перші стежі, повість зі стрілецького життя	6:00	2:80
І. Борщак: Мазела, життя і пориви великого Гетьмана	5:80	4:50
О. Попович: Відродження Буковини	2:60	1:20
Видання з 1934 р. без знижки:		
А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни	3:50	1:75
Календар-Альманах на 1934 рік	2:00	1:00
Степан Шухевич: Невідомий	4:00	2:00

Продажа книжки тільки за готівку. При замовленні комплекту обленкуємо сплати. Гроші слати переказом або чеками П.К.О. 152.514.

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“ Львів, вулиця Зіморевича ч. 20. -- Почтова скринка ч. 43.